

Parātrimśikāvivarana

%Paraatri.m"sikaavivara.na
%[Gnp.] refers to page numbers of ed. R. Gnoli Roma 1985.
%[Sp] refers to page numbers of J.Singh.as ed. Delhi 1994.
%input by S.D.Vasudeva, 1998
%
%[p.187]
%
o.m nama.h "sivaaya

vimalakalaa"srayaabhinavas.r.s.timahaa jananii
bharitatanu"s ca pa~ncamukhaguptarucir janaka.h /
tad ubhayayaamalaspuritaabhaavavisargamaya.m h.rdayam
anuttaraam.rtakula.m mama sa.msphurataat //1//

yasyaam antar vi"svam etad vibhaati
baahyaabhaasa.m bhaasamaana.m vis.r.s.tau /
k.sobhe k.sii.ne .anuttaraayaa.m sthitau taa.m
vande devii.m svaatmasa.mvittim ekaam //2//

nara"sakti"sivaatmaka.m trika.m
h.rdaye yaa vinidhaaya bhaasayet
pra.namaami paraam anuttaraa.m
nijabhaasaa.m pratibhaacamatk.rtim //3//

jayaty anarghamahimaa vipaa"sitapa"suvraja.h /
"sriimaan aadyaguru.h "sambhu.h "sriika.n.tha.h parame"svara.h //4//

nija"si.syavibodhaaya prabuddhasmara.naaya ca
mayaabhinavaguptena "sramo .aya.m kriyate manaak //5//

"sriidevii uvaaca

PaTri lab: anuttara.m katha.m deva sadya.hkaulikasiddhidam /
PaTri lcd: yena vij~naatamaatre.na khecariisamataa.m vrajet //

parame"svara.h pa~ncavidhak.rtyamaya.h satatam anugrahamayyaa paraaruupayaa
"saktiyaa aakraanto vastuto .anugrahaikaatmaiva na hi "sakti.h "sivaad bhedam
aamar"sayet /

%
%[p.188]
%
saa ca "sakti.h lokaanugrahavimar"samayii prathamata.h
paraamar"samayapa"syantyaasuutrayi.syamaa.naananta"sakti"sataavibhinnaa

prathamatara.m paramahaamantramayyaam ade"sakaalakalitaayaa.m sa.mvidi niruu.dhaa
taavatpa"syantyudbhavi.syaduktipratyuktyavibhaagenaiva vartate / saiva ca
sakalapranaat.rsa.mvidadvayamayii satatam eva vartamaanaruupaa / tatas tu pa"syantii
yad yat abhiipsita.m tat tad eva samucitakaara.naniyamaprabodhita.m
bodhasuutra.namaatre.na vim.r"sati, yathaa
anekabhaavaabhaavaj~naanasa.mskaarasa.msk.rtaayaa mecakadhiya.h
sm.rtibijaprabodhakaucityaat ki.mcid eva sm.rtir vim.r"sati / na hi prathamaj~naanakaale
bhedo .atraasphurat yatra vaacyavaacakavi"se.sayor abheda.h / madhyamaa punas tayor
eva vaacyavaacakayor bheda aadar"sya saamaanaadhikara.nyena vimar"savyaapaaraa /
vaikharii tu tadubhayabhedasphu.tataamayy eva -- iti taavadvyavasthaayaa.m
svasa.mvitsiddhaayaa.m yaiva paraavaagbhumi.h saiva
maayiiya"sabda"saktiparamaarthasvabhaavaasaa.mketikaak.rtakapaaramaarthikasa.mskaa
rasaaraa vak.syamaa.nanayena mantraviiryabhuutaa.m"sacoditaa taduttara.m
pa"syantyaadida"saasv api vastuto vyavasthita / tayaa vinaa pa"syantyaadi.su
aprakaa"sataapattiyaa ja.dataaprasa"ngaata / tatra ca idam evam atra idaaniiim
ityaadibhedakalanaa na kaacit / tata eva ca paramahaamantraviiryavis.r.s.tiruupaayaa
aarabhya vaikhariipras.rtabhaavabhedaprakaa"saparyanta.m yad iya.m
svacamatk.rtimayii svaatmany eva prakaa"sanamaye vi"sramya sphurati tad eva.m
sphuritam avicchinnataaparamaartham aham iti / tad etat agre sphu.tiibhavi.syati /
tanmadhya eva tu pa"syantya.m yatra bheda.m"sasyaasuutra.na.m yatra ca
madhyamaayaa.m bhedaavabhaasas tatrobhayatra j~naanakriyaa"saktimaye ruupe
sadaa"sive"svarasaare saiva aham iti camatk.rtir
anta.hk.rtaanantavi"svedantaacamatk.rtipuur.nav.rttis tatpa"syantiimadhyamaatmikaa
svaatmaanam eva vastuta.h parasa.mvidaatmaka.m vim.r"sati /
%
%[p.189]
%
paraiva ca sa.mvid bhagavatii devii ity ucyate / iyataa pa"syantyaadis.r.s.tikrame.na
baahyaniilaadiparyantena svavimar"saanandaatmanaa kii.danena, sarvottiir.natvena
sarvotkar.saaavasthiter bhagavato bhairavasya tathaa sthaatum icchayaa vijigii.saatmanaa,
iyadanantaj~naanasm.rtisa.m"sayani"scayaadivyavahaarakara.nena, sarvatra ca
bhaasamaane niilaadau tanniilaadyaatmabhaasanaruupe.na dyotanena, sarvair eva
tadiiyaprakaa"saave"sais tatprava.nai.h stuuyamaanatayaa, yatheccha.m ca
de"sakaalaavacchedena sarvaatmataagamanena / ata eva mukhyato bhairavanaathasyaiva
devatvam i.syate / tacchakter eva bhagavatya devii ruupataa / yad ukta.m divu
kri.daavijigii.savyavahaaradyutistutigati.sv iti / tathaa ca
eva.mvidhamukhyapaaramai"svaryamayadevatvaa.m"saa.m"sikaanugrahaad
vi.s.nuviri~ncyaaadi.su devataavyavahaara.h / eva.m bhagavatii pa"syantii madhyamaa ca
svaatmaanam eva yadaa vim.r"sati aham eva paraavaagdevataamayii evam avocam iti,
tadaa tena ruupe.nollasanmaayaarambhatayaa svaatmaapek.satayaa
tanmaayiiyabhedaanusaaraat taam eva paraabhuva.m svaatmamayii.m bhuutatvena
abhimanvaanaa, bhedaavabhaasapraa.nanaantarbahi.skara.napathavyativartiniitvaat
parok.satayaa suuryaadisa.mcaaraayattadinavibhaagak.rtaadyatanaanavacchedaat /
brahma.no .anekakalpasa.mmitam aha.h, tato .api vi.s.nuprabh.rte.h, anta"s ca
praa.nacaaraadau praa.niia"satasahasraa.m"se .api aharvyavahaara ity anavasthita.m
kaalpanika.m caadyatanatvam akaalpanike sa.mvidvapu.si katham iti nyaayaat

bhuutaanadyatanaparok.sarthapariipuura.naat parok.sottamapuru.sakrame.na vim.r"set /
aham eva saa paraavaagdeviiruupaiva sarvavaacyavaacakaavibhaktatayaivam uvaaceti
taatparyam / supto.a ha.m kila vilalaapa iti hy evam evopapatti.h / tathaahi taam atiitaam
avasthaa.m na smarati praagavedyatvaat, idaanii.m puru.saantarakathitamaahaatmyaat
ativilaapagaanaadikriyaajanitagadgadikaadidehavikriyaave"sena vaa tadavasthaa.m
camatkaaraat pratipadyate / na hy apratipattimaatram evaitat / matta.h supto vaaha.m kila
vilalaapa iti madasvapnamuurchaadi.su hi vedyavi"se.saanavagamaat parok.satvam,
paraavasthaayaa.m tu vedyavi"se.sasyaabhaava eva,

%

%[p.190]

%

kevalam atra vedakataadaatmyapratipattyaa turyaruupatvaat, madaadi.su tu
mohaave"sapraadhaanyaat - itiiyaanvi"se.sa.h, parok.sataa tu samaanaiva / eva.m sarva
eva pramaataa guru"si.syaadipade anyatra vaa vyavahaare sthita.h sarvakaalam eva yat
ki.mcit kurvaa.na enaam eva sa.mvidam anupravi"sya sarvavyavahaarabhaajana.m
bhavati / atas taam eva vastuto vim.r"sati devii uvaaca iti / yaavad ukta.m syaad aham
eva satata.m sarvam abhedena vim.r"saami paraabhuumau, anyathaa
pa"syantiimadhyamaabhuumiga.m sphu.tam ida.m prathana.m na syaat, taavad evokta.m
bhavati devii uvaaca iti / evam eva purastaad bhairava uvaaca iti mantavyam / tatraapi hi
svapara"saktyavibhaagamayo bhairavaatmaiva aham uvaaca ity artha.h / kevala.m
"saktipradhaanatayaa s.r.s.tisvabhaavaakhyaamar"se aham ity ucito devii paraamar"sa.h,
"saktimatpradhaanatayaa sa.mhaaraave"savimar"se maha iti bhairavaruuupacamatkaara.h /
sphu.tayi.syate caitat /

etac ca pa"syantiimadhyamaabhuvii j~naana"saktimayyaam eva parasyaa
icchaa"saktimayyaa.h sa.mvido vima.r"sana.m, tad eva ca
sarvaarambhaparyanta"saastraprayojanam / ata eva j~nana"saktaav eva
sadaa"sivamayyaa.m puurvottarapadavaakyakramollaasaad
vaastavaparamahaamantraviiryavimar"sa eva dakaara-ekaara-vakaara-yakaara-ukaara-
vakaara-aakaara-cakaara, bhakaara-aikaara-repha-akaara-vakaara-
akaaraadipadavaakyayojanaa / ukta.m ca svacchandantre

Q: guru"si.syapade sthitvaa svaya.m deva.h sadaa"siva.h /

Q: purvottarapadair vaakyais tantra.m samavataarayata // [SvaTa 8.31]

iti / eva.m caanugraha"sakti.h satata.m sarvapramaat.r.sv anastamitaiveti sai.sa
.sa.dardhasaara"saastraikapraa.na.h para eva sa.mbandha.h / atraanuttare
sa.mbandhaantaraa.naa.m mahadantaraaladivyaadivyaadiinaam uktopade"sena
paraikamayatvaat / tad ukta.m trikah.rdaye

Q: nitya.m visargaparama.h sva"saktau parame"svara.h /

Q: anugrahaatmaa sra.s.taa ca sa.mhartaa caaniyantrita.h // [TriH.r]

iti / evam amunaa krame.na sadoditataa /

%

%[p.191]

%

eva.mparamaarthamayavatvaat parame"svarasya cittattvasya yad evaavibhaagenaantarvastu
sphurita.m tad eva pa"syantiibhuvi var.napadavaakyavibibhaajayi.sayaa paraam.r.s.ta.m
madhyamaapade ca bhedena sthita.m vastupuurvaka.m sa.mpanna.m yaavad
vaikharyantam anuttara.m katham ityaadi bhinnamaayiyavar.napadavaakyaracanaantam
/ etad eva tad anupalak.sya.m bhairavavaktra.m s.r.s.tiparaamar"saatmakam,
anuttaraaha.mbhaavasaaraakaaraakaaruupa"siva"saktisa.mgha.t.tasamaapattik.sobhaatm
aka.m trika"saastraprasarabiiija.m dhruvapada.m maulika.m sarvajivataa.m
jivanaikaruupam / ata eva vyavacchedaabhaavaat sthaananirde"saadyayogaat
sthaanaadipuurvakatva.m nopapannam / vastu ca pra"snataduttararuupa.m satatoditam
eva prathamam avibhaagamayam / tena etaavad evaatra taatparyam -- svaatmaa
sarvabhaavasvabhaava.h svaya.m prathamaana.h svaatmaanam eva svaatmaavibhinnena
pra"snaprativacanena pra.s.t.rprativakt.rsvaatmamayenaahantayaa camatkurvan
vim.r"satiiti / aham evaiva.mvicitracamatkaarecchus tathaa jaanann eva tathaiva
bhavaamiiti yaavat taavad eva devii uvaaca, anuttara.m katham ity aarabhya bhairava
uvaaca "s.r.nu devi iti madhyato yaavad ity etad rudrayaalam iti / yad vaa sarvaa.ni
pa~ncasrota.hprabh.rtiini "saastraa.ni yaavat laukiko .aya.m vyavahaara.h / sa e.sa ukta.h
para.h sa.mbandha.h /

gopyam upade"sasaara.m sadyobhairavapadaavaha.m satatam /
abhinavaguptena mayaa vyaakhyaata.m pra"snasarvasvam //

"si.syahitaparayatayaa tu idam eva sa.mg.rhyaabhidadhma.h /

sarve.su vyavahaare.su j~neya.m kaarya.m ca yad bhavet /
tatparasyaa.m turyabhuvigatabheda.m vij.rmbhate //
bhedaasuutra.naruupaayaa.m pa"syantyaa.m kramabhujju.si /
anta.hsphu.takramaayoga.m madhyaayaa.m tad vibhedabhaak //
madhyaa pa"syanty atha paraam adhyaasyaabhedato bh.r"sam /
parok.sam iva tatkaala.m vim.r"sen mattasuptavat //

[.....]

evam eva etad anuttaratva.m nirvak.syatiiti / tad ukta.m "sriisomaanandapaadai.h

Q: pa~ncavidhak.rtyatatparabhagavadbhairavabha.t.taarakasya
prathama"saaktasandasamantaram [PaTriVi of Somaananda]

ityaadi nijaviv.rtau /

%

%[p.192]

%

tadgranthinirdalanaartha eva ayam asmaaka.m tacchaasanapavitritaanaa.m yatna.h /
ukta.h sa.mbandha.h / abhidheya.m trii"sikaa iti / tis.r.naa.m "saktiinaam
icchaaj~naanakriyaa.naa.m s.r.s.tyaadyudyogaadinaamaantaraniirvaacyaanaam ii"sikaa

ii"svarii / ii"sanaa ca ii"sitavyaavyatireke.naiva bhaaviniiti etacchaktibhedatrayottiir.naa tacchaktyavibhaagamayii sa.mvidbhagavatii bha.t.taarika paraa abhidheyam, tadyogaad eva ca idam abhidhaanam / tri.m"sakaa ity api gurava.h pa.thanti, ak.saravar.nasaamyat ca niruktam aahu.h tistra.h "saktii.h kaayatiiti tri.m"sakaa, na tu tri.m"sacchlokayogaat tri.m"sikaa / ataavato .api tri.m"sakaarthatvaat / tathaahi "sriitantrasaare

Q: tri.m"sakaarthas tvayaa prokta.h saardhako.tipravistara.h / [TaSaa]

iti / abhidhaanaabhidheyayo"s ca para eva sa.mbandhas taadaatmyaad ity uktapraaya.m prayojana.m ca sarvapramaat.R.naa.m vibho.h para"saktipaataanugrahava"sotpannaitaavadanuttaraj~naanabhaajanabhaavaanaam ittha.mnijasvaruupah.rdaya"ngamiibhaavena nijaamodabharakrii.daabhaasitabhedasya nikhilabandhaabhimatatattvavraatasya svaatmacamatkaarapuur.naahantaataadaatmyabhairavasvaruupaabhedasamaave"saatmika a jiivata eva mukti.h / praa.nadehaadibhuumaav eva hy antarbahi.skara.navi.sayaayaa.m prera.naakhyaayaam udyogabalajiiavanaadiruupaayaa.m ruu.dhasya bandhaabhimatebhyo muktir iti giivate / tru.tite .api hi maayiiye sa.mskaaramaatre keya.m muktivaacoyukti.h, kimapek.sayaa veti / tad ukta.m "sriispande

Q: iti vaa yasya sa.mvitti.h krii.daatvenaakhila.m jagat /

Q: sa pa"syan satata.m yukto jiivanmukto na sa.m"saya.h // [SpaKaa 2.5]

iti / sphu.tiibhavi.syati ca etat aviduura eva /

[, ,]

tadanena svasa.mvedanena prayojanam eva atra sakalapumarthaparyavasaanam iti prayojanaprayojanaanavakaa"sa.h / uktaany eva sa.mbandhaabhidheyaprayojanaani / % [p.193] %

atha granthartho vyaakhyaayate / anuttaram iti / [1.] na vidyate uttaram adhika.m yata.h / yathaa hi tattvaantaraa.nii .sa.ttri.m"sad anaa"srita"sivaparyan taani parabhairavabodhaanuprave"saasaaditathaabhaavasiddhiini sa.mvidam adhikayanti naiva.m paraa paripuura.naa parabhairavasa.mvit, tasyaa.h sadaa svayam anargalaanapek.saprathaacamatkaarasaraatvaat / [2.] tathaa na vidyaty uttara.m pra"snaprativacoruupa.m yatra / yata eva hi mahaasa.mvitsindhor ullasadanantapratibhaaparyantadhaamna ullaasya pra"snapratiabhaanaadipaatra.m bhavati "si.sya.h, tad eva vastutas tattva.m satatoditam iti kimiva aacaaryiiyam uttaram anyat syaat / [3.] uttara.nam uttaro bhedavaadaabhimato .apavarga.h / sa hi vastuto niyatipraa.nataa.m naatikraamati / tathaa hi prathama.m "sariiraat praa.nabhuumaav anupravi"sya, tato .api buddhibhuvam adhi"sayya, tato .api spandanaakhyaa.m jiivanaruupataam adhyaasya, tato .api sarvavedyaprak.sayaatma"suunypadam adhi.s.thaaya, tato .api sakalamalataanavataaratamyaati"sayadhaaraapraaptau "sivatvavyaktyaa a.nur apav.rjyate aaropavyarthatvaat iti / [4.] iidr"sa eva

naabhih.rtk.n.thataalubrahmabhairavabilaadyadhi.s.thaanakramapraapta
uurdhvatara.nakrama uttara.h / [5.] tathaa uttaranti ata iti uttaro bandha.h / [6.]
uttara.nam uttaro mok.sa.h / tad eva.mvidhaa uttaraa yatra na santi / [7.] uttara.m ca
"sabdanam / tat sarvathaa iid.r"sa.m taad.r"sam iti vyavaccheda.m kuryaat / tad yatra na
bhavaty avyavacchinnam idam anuttaram / [8.] idam ity api hi
vyavacchinnottaravyavacchedapraa.nam eveti vyavacchedakatvaat vikalpaatmaiva / ata
eva yaavad anuttare ruupe pravivik.sur maayiiya.h pramaataa taavat kalpita eva
vi"se.saatmani / tatrav avikalpita.m yad avinaabhaavi, tadvinaa
kalpitaruupaasphura.naat, tad eva vastuto .anuttaram / tatra hi bhaavanaader anupapattir
eva vastuta iti bhaavanaakara.nojjhitatvam uktam, na tu anupayuktita eva / [9.] tad
iid.r"sam anuttara.m vyavahaarav.rtti.sv apy evam eva / tad ukta.m mayaiva stotre
%
% [p.194]
%

Q: vitata iva nabhasy avicchidaiva pratana patan na vibhaavyate jalaugha.h /
Q: upavanataruve"smaniidhrabhaagaadhyupadhiva"sena tu lak.syate sphu.ta.m sa.h //

tadvat

Q: \dots parabhairavo .atisauk.smyaad anubhavagocaram eti naiva jaatu //
Q: atha de"saak.rtikaalasannive"sasthitisa.mspanditakaarakatvayogaa.h //
Q: janayanto hy anubhaavinii.m citi.m te jha.titi nyakk.rtabhairaviiyabodhaa.h //

itiyaadi / tathaa ca vak.syate uttarasyaapy anuttaram iti / vyaakhyaayate caitat / [10.]
evam eva naraatmana.h "saaktam uttara.m tato .api "saambhavam / tathaa te.sv api
bhuutattvaatmamantre"svara"saktyaadibhedena svaatmany eva uttarottaratvam,
bhuutaadi.sv api p.rthivyaadiruupatayaa, jaagrata uttara.m svapna.h, tata.h suptam, tatas
turyam, tato .api tadatiitam, jaagradaadi.sv api svaatmany eva caturaadibhedatayaa
uttarottaratvam / tad etat "sriipuurvapa~ncikaayaa.m mayaiva vistarato nir.niitam iha
anupayogaad granthagauravaac ca na vitatyoktam / [11.] tad iid.r"sam
auttaraadharyadvaitasa.mmohaadhaayi uttaratvam / tathaa
vipraraajanyavi.tsuudraantyajaativibhaagamayam uunaadhikatva.m yatra na syaat /
bhaavapraadhaanyam uttara"sabdasya [12.] uttaraa.h pa"syantyaadyaa.h "saktaya.h,
aghoraadyaa.h, paraadyaa.h, taa yatra na syu.h / [13.] nuda prera.ne iti nodana.m nut /
tayaa tara.na.m diik.saakrame.na tara.h / "si.syacaitanye gurucaitanya.m preryate / tena
ha.msapraa.naadi"suunyavi.suvatprabh.rtisthaanabhedaparipaa.tyaa sakale ni.skale .api
vaa puur.naahutiyojanikaadisthityaa mok.sadaa.m diik.saa.m vidhatte / tad atra
caitanyasya svaprakaa"sasya vyaapino de "sakaalaakaaravi"se.saavi"se.sitasya
katha.mkaaram imaa vi.dambanaa.h /
%

% [p.195]
%
tad eva.mvidho nuda prera.nena taras tara.na.m yatra na bhavati tad anuttaram / yad
vak.syate

Q: eva.m yo vetti tattvena tasya nirvaa.nagaaminii /

Q: diik.saabhavati \dots

iti / [14.] aniti svasitiiti kvipi an a.nur aatmaa dehapurya.s.takaadi.h / tathaa anana.m
jiiivanam / an dehaadyantargataiva bhinnabhinna"saktyaadyahantaa"suunyapraayaa
jiiivanaakhyaa v.rtti.h, ya.h "suunyapramaataa ity abhihita.h, tasyaivottaratva.m sarvata.h
paramaarthatayaa aadhikya.m yatra, bhairavaikamayatvaat / ja.daaaja.dabharite jagati
ja.dair jiiivadekamagnai.h sthiiyate, jiiivataa.m ca jiiivana.m naama praaguktam,
j~naanakriyaaruupam eka.m paarame"svarya.m sarve.saa.m, paratraapi hi svavad
dehaadir eva p.rthaktayaa bhaati / yat puna.h praa.nana.m tad abhedenaiva
svaprakaa"sam / etad eva ca paramaartho yad ukta.m "sriimadutpaladevapaadai.h

Q: j~naana.m kriyaa ca bhuutaanaa.m jiiivataa.m jiiivana.m matam /

iti / tathaa jiiivana.m j~naanakriye eva iti / [15.] a iti ca yeyam
amaayiiyaa"srautanaisargikamahaaprakaa"savi"sraantanistara"ngacidudadhisvaatmacama
tkaararuupaa
"saaktollaasamayavi"svaamar"sanaruupaparipuur.naaha.mbhaavaprathamaparyavasaanob
hayabhuumigaa kalaa tasyaa eva vak.syamaa.nanayena yeya.m nud visargaantataa tasyaa
eva tara.h plavana.m sarvopariv.rttitva.m yatra / [16.] avidyamaanaa
de"sakaalagamanaagamanaadidvaitasaapek.saa nut prera.naa kramaatmakakriyaamayii
yatra tat anud aakaa"saadi lokaprasiddhya / tato .api saati"sayam anuttaram / tasyaapi hy
aakaa"saade.h sa.myogigha.taadicitropaadhiva"saat samavaayi"sabdaadiyogaac ca syaad
api iid.r"sii sakramaa kriyaa / sa.mvittattve tu sarvato
.anavacchinnapuur.nasvaatantryai"svaryasaare .avicchinnacamatkaaramayavi"sraantya
sviik.rta"sa"nkyamaanopaadhibhaave
sakaledantaaspadabhaavapuugaparipuuritaahamaatmani niraabhaase sadaabhaasamaane
sviikaaraabhaasiik.rtaanaabhaase
idantaabhaasatadanaabhaasasaarade"sakaalaapek.sakramaabhaavaad akramaiva
svaatmavimar"sasa.mrambhamayii matsyodariimataadiprasiddhaa vimar"saabhidhaa
kriyaa iti tad eva anuttaram /
%
%[p.196]
%

ati"sayamaatre tamapo vidhi.h, dvivacanavibhajyopapade atra tarap / tatraaya.m "suklo
.aya.m "sukla.h, ayam anayor ati"sayena "sukla iti vaakye .ayam artha.h - anayo.h
"suklayo.h madhyaat ati"sayenaaya.m "sukla.h "suklatara.h le.saa.m tu "suklaanaam
ayam ati"sayena "sukla iti ko .ayam adhiko .artha.h / tathaa hy aya.m praasaada.h
"sukla.h, aya.m pa.ta.h "sukla.h, aya.m ha.msa"s ca "sukla.h, e.saa.m saati"saya.h
"suklatama iti / tatra praasaado .api "sukla.h pa.to .api "sukla iti kim iva adhikam ukta.m
syaat / tamapi pratyaye eva.mvidhavaakyakara.nam ayuktam eva / na ca tarapa.h tamap
adhikam ati"sayam abhidadhyaat, eva.m taavat tu syaat, avivak.site pratiyogivi"se.se
tamapprayoga.h, pratiyogivi"se.saapek.saayaa.m tu tarap / pratiyogyapek.saiva
dvivacanavibhajyopapadaartha.h / eka eva hi pratiyogii bhavet / anayor aya.m "suklo
.ati"sayena iti na t.rtiya.h pratiyate, nirdhaara.naarthena prathamasyaiva
pratiyogitvaavagate.h / na ca dviprabh.rtyapek.saa bhavati ekasya yugapat,
ekaikaapek.saa mataa iti tasya krame.na naadhiko .artha.h ka"scit / taaratamyam iti tu

prayoga.h kramaati"saye .avyutpanna eva / na tu taraptamappratyayaarthaanugamaat
taarya.m taamyam ityaady api hi syaat / tad alam akaa.n.de "srutalavakau"salaprathanena
/ iha tuuttarakramikapratyogyapek.saayaam anuttamam ity api prayoge ayam evaartha.h
/ tathaahy aagamaantare

Q: adyaapi yan na vidita.m siddhaanaa.m bodha"saalinaam /

Q: na caapy avidita.m kasya kim apy etad anuttamam // [?\cf TaAAI 2.28]

iti / eva.m svaatantryasaaraakalitikriyaa"sakti"sariiram anuttaram / tad uktam
utpaladevapaadai.h

Q: sakramatva.m ca laukikyaa.h kriyaayaa.h kaala"saktita.h /

Q: gha.tate na tu "saasvatyaa.h praabhavyaa.h syaat prabhor iva // [\IPK 2.1.2]

%

%[p.197]

%

iti / tat vyaakhyaatam idam anuttara.m .so.da"sadhaa / yad ukta.m saara"saastre

Q: anuttara.m tad dh.rdaya.m h.rdaye granthiruupataa /

Q: granthi.m .so.da"sadhaa j~naatvaa kuryaat karma yathaasukham // [Trikasaara ?]

iti / tathaa

Q: h.rdaye ya.h sthito granthi.h [adha uurdhvaniyaamaka.h, \cit \IPVV 3 p. 293 attrib.
to Maaliniisaara]

ityaadi /

tad iid.rg anuttara.m kena prakaa.re.na kim uttararuupaparityaagena utasvid anyatheti /
ka"s caaya.m prakaa.h, yad anuttara.m sarvam ida.m hi j~naanaj~neyajaata.m sarvata
evaanyonya.m bhedaamaya.m virodham upalabhate, tata"s cedam auttaraadharya.m
bhaved eveti / kasmi.m"s ca prakaa.re mok.sa eva ki.m vaa bandhaabhimata .apiiti /
thamupratyayasya vibhaktivi"se.saarthaaniyamena prakaa.ramaatre vidhaanaat
prakaa.ramaatravi.saya evaaya.m pra"sna.h / deva iti vyaakhyaatam /

kula.m sthuulasuuk.smaparapraa.nendriyabhuutaadi samuuhaatmatayaa
kaaryakaara.nabhaavaac ca / yathokta.m sa.mhatyakaaritvaad iti / tathaa kula.m
bodhasyaiva aa"syaanaruupatayaa yathaavasthaanaad bodhasvaatantryaad eva caasya
bandhaabhimaanaat / ukta.m hi kula sa.mstyaaane bandhu.su ca iti / na hi
prakaa"saikaatmakabodhaikaruupatvaad .rte kim apy e.saam aprakaa"samaana.m vapur
upapadyate / tatra kule bhavaa kaulikii siddhis tathaavadaar.dhya.m
parinirv.rtyaanandaruupa.m
h.rdayasvabhaavaparasa.mvidaatmaka"sivavimar"sataadaatmayam / taa.m siddhi.m
dadaati / anuttarasvaruupataadaatmye hi kula.m tathaa bhavati / yathoktam

Q: vyatireketaraabhyaa.m hi ni"scayo .anyanijaatmano.h /

Q: vyavasthiti.h prati.s.thaatha siddhir nirv.rtir ucyaate // [Aja.dapramaat.rsiddhi 12]

iti / sadya iti "sabda.h samaane ahani ity arthav.rttir uktanayena ahno .anavasthitatvaat samaane k.sa.ne ity atraarthe vartate / samaanatva.m ca k.sa.nasya na saad.r"syam, api tu tattvaparyavasaayy eva / evam eva sadya.h"sabdaat pratiiti.h /

%

%[p.198]

%

atas tasminn eva k.sa.na iti vartamaanak.sa.nasya saavadhaara.natvena bhoothabhavi.syatk.sa.naantaraniraase tadubhayaapek.sakalanaapraa.naa.m vartamaanasyaapi kaalataa.m nirasyeta yato yaavad ida.m parame"svarasya bhairavabhaano.h ra"smicakraatmaka.m nijabhaasaasphaaramaya.m kulam uktam / tac ced antarmukhparabhairavasa.mvittaadaatmyalak.sa.na.m nirodham eti, tadaa tad eva paramaanandaam.rtaasvaadamayam ade"sakaalalalitam anuttara.m dhruva.m visargaruupa.m satatodita.m / tad ukta.m "sriivaadyatantre

Q: sa.mrudhya ra"smicakra.m sva.m piitvaam.rtam anuttamam /

Q: kaalobhayaaparicchinna.m vartamaane sukhii bhavet // ["Sriivaadyatantra? \cit Maaliniivijayavaartika 1.156 attrib. to .daamaratantra]

iti / vistaarita"s ca vistarato .anyatra mayaiva kaalobhayaapariccheda.h / tathaa kulaat praa.nadehaader aagataa siddhir bhedapraa.naanaa.m niilasukhaadiinaa.m ni"scayaruupaa taa.m dadaatiiti / "sariiraadayo hi jhagiti anuttaradhruvavisargaviiryaaave"sena akaalalalitena praa.naadimadhyamasopaanaarohe.naiva bhaavaanaa.m tathaatvani"scayaruupaa.m siddhi.m vidadhate / yathoktam

Q: api tv aatmabalaspar"saat puru.sas tatsamo bhavet [Spandakaarika 1.8]

iti / tathaa

Q: \dots kara.naaniiva dehinaam / [Spandakaarika 2.10]

iti / tathaa kule "siva"saktyaatmani sa.mnihite .api siddhir uktanayena jiiivanmuktataamayii samabhila.sitaa.nimaadiprasavapada.m / taa.m sadya.h anaakalitam eva bhaavanaakara.naadirahitatvenaiiva dadaati / yad ukta.m "sriisomaanandapaadai.h /

Q: bhaavanaakaranaabhyaa.m ki.m "sivasya satatodite.h / ["Sivad.r.s.ti 8.5,6 CHECK]

iti / tathaa

Q: ekavaara.m pramaa.nena "saastraad vaa guruvaakyata.h /

Q: j~naate "sivatve sarvasthe pratipattya d.r.dhaatmanaa //

Q: kara.nena naasti k.rtya.m kvaapi bhaavanayaapi vaa / ["Sivad.r.s.ti 7.55-6?CHECK]

iti / kule jaataa siddhi.h "saaktahaadiruupaprasara.naad aarabhya bahirbhaavapa.talavikaasaparyanta.m bhedaavabhaasanaa / taa.m dadaati /

%

%[p.199]

%

tad eva hy anuttara.m mahaaprakaa"saatma anta.hk.rtabodhamayavi"svabhaavaprasaram
anuttaratvaad eva nirati"sayasvaatantryai"svaryacamatakaarabharaad bheda.m vikaasayati
/ na hy aprakaa"saruupa.m bhaavavikaasaprakaa"se kaara.na.m bhavet /
prakaa"saatmaka.m cen nuuna.m tat parame"svrabhairavabha.t.taarakaruupam eveti kim
apare.na vaagjaalena / tathaa yena anuttare.na vi"se.se.na j~naataa maatraa maanena
pramaatmanaa traana.m paalana.m patitva.m yaasaa.m
pramaat.rpramaa.naprameyapramitiruupaa.naa.m taa maatraa vij~naataa yena tat
vij~naatamaatra.m / tathaa vi"se.se.na pratipattidaar.dhyabandhena yaj j~naata.m tad
vibhaatam eva, na puna.h bhaavaniiya.m sak.rdvibhaataatmatvaat / tathaa
j~naatamaatra.m j~naatam eva j~neyaikaaruupatvaat, na tu kadaacit j~naat.rruupa.m
gha.taadi / tathaa j~naataa j~neyaruupaa bhedamayii iya.m maayaa / tadubhaya.m
vigata.m yatra tat vij~naatamaatram / gha.taadayo yatra j~naatrekaruupatvena
svaprakaa"saatmaana.h, yatra ca maayaa na prabhavati, tena vij~naatamaatre.na /

khe brahma.ny abhedaruupe sthitvaa carati vi.sayam avagamayati / tathaa
haanaadaanaadice.s.taa.m vidhatte svaruupe caaste iti khecary
antarbahi.skara.natadarthasukhaadiniilaadiruupaa / tathaahi
vedyavedakabhaavaanullaasipade "suunye sa.mvinmaatrad.rgullaase
sa.mvedyagataantaraikyaruupadi"syamaanabhedollaase sphu.tabhedodreke ca krame.na
vyomacariigocariidikcariibhuucariibhuutaa yaa.h "saktayas taa vastuta uktanayena
svabhaavacarakhecariiruupa"saktyavibhaktaa evety ekaiva saa paarame"svarii "sakti.h /
yad uktam

Q: "saktayo .asya jagat k.rtsna.m "saktimaa.ms tu mahe"svara.h / [attrib. to
Ma"ngala"saastra]

iti / tata.h striili"ngena nirde.sa.h / na hy aatmano manasa indriyaa.naa.m baahyaanaa.m
ca bhedavi.sayasya vyavasthaapana.m vyavasthaa ca yujyate, abhisa.mdhaanaadyayogaad
aprakaa"satvaac ca / saiva khecarii kaamakrodhaadiruupatayaa vai.samyena lak.syate /
tasyaa.h samataa sarvatraiva paripuur.nabhairavasvabhaavaat / a.numaatram apy
avikalaanuttarasvaruupaaparij~naanam eva cittav.rttiinaa.m vai.samyam, sa eva ca
sa.msaara.h, apuur.naabhimaanena svaatmany a.nutvaapaadanaat aa.navamalasya,
tadapuur.naruupaparipuur.naakaa"nk.saayaa.m bhedar"sanaat maayaakhyasya malasya,
tacchubhaasubhavaasanaagrahe.na kaarmamalasya collaasaat /

%

%[p.200]

%

svaruupaaparij~naanamayatadvai.samyam.rtttau malaabhaavaat / krodhamohaadiv.rttayo
hi paripuur.nabhagavadbhairavabha.t.taarakasa.mvidaatmikaa eva / yad ukta.m
"sriisomaanandapaadai.h

Q: \dots tat saratprak.rti.h "siva.h / ["Sivad.r.s.ti 3.94]

iti / tathaa

Q: sukhe du.hkhe vimohe ca sthito .aha.m parama.h "siva.h / ["Sivad.r.s.ti 7.105]

iti /

Q: du.hkhe .api pravikaasena sthairyaarthe dh.rtisa.mgamaat / ["Sivad.r.s.ti 5.9]

ityaadi / krodhaadiv.rttayo hi ciccamatkaarataadaatmyaad anyathaa
tatsvaruupalaabhasyaivaayogaac ca parame"svarya.h kara.nadevataa eva bhagavatyas taas
taa.h krii.daa vitanvatya.h "sivaarkasya diidhitiruupaa.h / tathaa taa eva
tattatparasparasaa.mkaryalabdhaasa.mkhyeyaruupaas
tattaduccaa.tanamaara.na"saantyaadiruupe.su karmasu
parikalpatattatsamucitasaumyaraudraprakaaraa.h k.rtyaadibhedaad
devataatvenopaasyaa uktaa mataadi"saastre.su
bhagavadbhairavabha.t.taarakaparivaarabhuutaa"s ca / yathoktam

Q: uccaa.tane kaakavaktraa\dots / [Mata"saastra?]

ityaady upakramya

Q: taa eva devadevasya ra"smaya.h kaadidhaarikaa.h / [?]

ityaadi / tathaatvena tv aparij~naatasvaruupaa"s ciccamatkaara.m vikalpe .api
nirvikalpaikasaara.m tena tena vicitravar.naak.sarapu~njaatmanaa ghorataraatmanaa
vikalparuupe.na devataatmanaa "sa"nkaata"nkaanuprave"sena tirodadhatya.h
saa.msarikapaa"syapa"subhaavadaayinya.h / yathoktam

%

%[p.201]

%

Q: pii.the"svaryo mahaaghoraa mohayanti muhur muhu.h / [Timirodghaa.ta acc. to
K.semaraaja ad "Sivasuutra 1.4]

iti / tathaa

Q: vi.saye.sv eva sa.mliinaan adho .adha.h paatayanty a.nuun / [Maaliniivijayottara
3.31ab]

ityaadi / tathaa

Q: "sabdaraa"sisamutthasya "saktivargasya bhogyataam /

Q: kalaaviluptavibhavo gata.h san sa pa"su.h sm.rta.h // [Spandakaarikaa 3.13]

iti / j~naatasvaruupaas taa evoktayuktyaa jiivanmuktataapradaayinya.h / tathaa uktam

Q: yadaa tv ekatra sa.mruu.dhas tadaa tasya layodbhavau /

Q: niyacchan bhokt.rtaam eti tata"s cakre"svaro bhavet // [Spandakaarika 3.19]

iti / svaruupaparij~naana.m ca etaavad eva yad etaasu
v.rtti.suudayasamayanirvikalpaikaruupaasu vikalpo .apy udayamaano
var.naraa"sisamaarabdhatattadvicitra"sabdaaru.sitatve .api na taad.r"sena
var.napu~njaatmanaa "sakticakre.na yujyate, yat tasya
praaktanirvikalpaikavyavahaaramayasya vikalpaatmano maatu.h svaruupa.m
kha.n.dayet / na ca vikalpaa anubhavaad vikalpaantaraad vaa bhinnaa.h, api tu sa evaika.h
svaatantryabheditabhaavoparaagalabdhahedabhuutaadyabhidhavi~naanacakraprabhu.h
/ tad eva.m khecariisaamyam eva mok.sa.h / tac caanuttarasvaruupaparij~naanam eva
satatodita.m parame"svaryaa.h "sivaatmani sa.mgha.t.tasamaapatyaa
ubhayavimar"saanandaruu.dhi / "sivo hi
paravaa"nmayamahaamantraviiryavis.r.s.timaya.h parame"svariiivis.r.s.tyaa
tadviiryaghanataatmakaprasuunanirbharayaa s.r.s.tyaa yujyate / tathaa hi sarve.saam
antarbahi.skara.naanaa.m yad yad anupravi"sati tat tan madhyamaanaa.diibhuvi
sarvaa~ngaanupraa.nanasaaraayaa.m praa.naatmanaa cetanaruupe.naaste yad oja iti
kathyate / tad eva sarvaa"nge.sv anupraa.nakatayaa tadavibhaktaviiryaruupatvena /
%
%[p.202]
%
tato .api punar api nayana"srava.naadiindriyadvaare.na b.r.mhakaruuupa.m
ruupa"sabdaady anupravi"sad b.r.mhakatvaad eva
tadviiryak.sobharuupakaamaanalaprabodhaka.m bhavati / yathoktam

Q: aalaapaad gaatrasa.mspar"saat

ityaadi / ekenaiva ca ruupaadyanyatamenodriktapraaktanabalopab.r.mhitasya
sarvavi.sayakara.niyyoktak.sobhakara.nasamarthatva.m sarvasya sarvasya
sarvasarvaatmakatvaat / smara.navikalpanaadinaapi
sarvamayamanogataananta"sabdaadib.r.mha.nava"saaj jaayata eva k.sobha.h /
paripu.s.tasarvamayamahaaviiryam eva pu.s.tikaari na tv apuur.na.m naapi k.siinam
samucita.m "saai"savavaarddhakayor / viiryavik.sobhe ca viiryasya
svamayatvenaabhinnasyaapy ade"sakaalakalispandamayamahaavisargaruupam eva
paripuur.nabhairavasa.mvidaatmaka.m svaatantryam aananda"saktimaya.m
sukhaprasavabhuu.h / nayanayor api hi ruupa.m
tadviiryak.sobhaatmakamahaavisargavi"sle.sa.nayuktyaa eva sukhadaayi bhavati /
"srava.nayo"s ca madhuragiitaadi / anyatraapiindriye anyat kevala.m
paripuur.nas.r.s.titaam naa"snute svaatmany evocchalanaat / tathaa ca
tadviiryaanupab.r.mhitaanaam
avidyamaanatathaavidhaviiryavik.sobhaatmakamadanaandaanaa.m paa.saa.naanaam
iva rama.niyyatarataru.niiruupam api nitambiniivanaghaur.namaanakaakaliikalagiitam
api na puur.naanandaparyavasaayi / yathaa yathaa ca na b.r.mhaka.m bhavati tathaa
tathaa parimitacamatkaaraparyavasaanam / sarvato hy acamatkaare ja.dataiva /
adhikacamatkaaraave"sa eva viiryak.sobhaatmaa sah.rdayataa ucyate / yasyaiva
etadbhogaasa"ngaabhyaasanive"sitaanantab.r.mhakaviiryab.r.mhita.m h.rdaya.m tasyaiva
saati"sayacamatkriyaa / du.hkhe .apy e.sa eva camataakra.h / antaryavasthita.m hi yat

tad dayitasutasukhaadi viiryaatmaka.m tad eva
bhaavanaasad.r"sad.rgaakrandaadibodhena k.sobhaatmakam vikaasam aapanna.m punar
na bhavi.syatiiti nairapek.syava"sasavi"se.sacamatkriyaatma du.hkhasattvam / tad uktam
%

%[p.203]

%

Q: dukhe .api pravikaasena

iti / yadaa sakalendriyanaa.diibhuutamarudaadiparipuura.ne tu
mahaamadhyamasau.sumnapadaanuprave"se nija"saktik.sobhataadaatmya.m pratipadyate
tadaa sarvato dvaitagalane
paripuura.nasva"saktibharavimar"saahantaamayacamatkaaraanuprave"se
paripuura.nas.r.s.tyaanandaruuparudrayaamalayogaanuprave"sena
tanmahaamantraviiryavisargavi"sle.sa.naatmanaa
dhruvapadaatmakanistara"ngaakulabhairavabhaavaabhivyakti.h / tathaa hi
tanmadhyanaa.diiruupasyobhayali"ngaatmano .api
tadviiryotsaahabalalabdhaava.s.tambhasya kampakaale
sakalaviiryak.sobhojjigami.saatmakam anta.hspar"sasukha.m svasa.mvitsaak.sikam eva /
na caitat kalpita"sariirani.s.thatayaiva kevalam / tadabhij~naanopade"sadvaare.neyati
mahaamantravisargavi"sle.sa.naavaaptadhruvapade
parabrahmamaya"siva"saktisa.mgha.t.taanandasvaatantryas.r.s.tiparaabha.t.taarikaarupe
.anuprave"sa.h / tad vak.syate

Q: tatra s.r.s.ti.m yajedÉ

ityaadi / tathaa

Q: yathaa nyagrodhabiiijastha.h

ityaadi / tathaa

Q: ity etad rudrayaamalam //

ityaadi / anyatraapy uktam

Q: lehanaamanthanaako.tai.h striisukhasya bharaat sm.rte.h /

Q: "saktyabhaave .api deve"si bhaved aanandasa.mplava.h //

iti / bharaat smaryamaa.no hi sa spar"sas tatspar"sak.setre ca
madhyamaak.rtrimaparaatmaka"saktinaalikaapratibimbilas
tanmukhya"saaktaspar"saabhaave .api
tadantarv.rtti"saaktaspar"saatmakaviiryak.sobhakaarii bhavatiity abhipraaye.na / tathaa
%

%[p.204]

%

Q: "saktisa.mgamaa.mk.sobha"saktyaave"saavasaanakam /

Q: yat sukha.m brahmatattvasya tat sukha.m svaakyam ucyate // [Vij~naanabhairava 69]

iti /

Q: \dots snehaat kaulikam aadi"set / [?]

iti ca / mahaaviire.na bhagavataa vyaasenaapi

Q: mama yonir mahad brahma tasmin garbha.m dadhaamy aham /

Q: sa.mbhava.h sarvabhutaanaa.m tato bhavati bhaarata // [Bhagavadgiitaa 14.3]

ity {api} giitam / somaanandapaadair api nijaviv.rtau

Q: bhagavatyaatasthaayaa pra"sna iti paraikamayatve .api

tanmayamahadantaraalaabhipraaye.na/ [Paraatri.m"sikaaviv.rti of Somaananda]

iti / tad alam amunaa trika"saastrarahasyopade"sakathaatiprastaavena / tad idam

anuttara.m kaulikasiddhida.m yena j~naatamaatre.na khecariisaamyam uktanayena

PaTri2a: etad guhya.m mahaaguhya.m kathayasva mama prabho /

guhyam apraka.tatvaat / yato guhaayaa.m svaruupaaparij~naanamayyaa.m satyaa.m

sthitam apy apraka.tam / atha ca mahad aguhya.m sarvasya

eva.mvidhacamatkaaramayatvaat / maat.rmaanameyamabhedaavibhaaga"saalini

bhagavatii "suddhavidyaiva triko.naa maayaayaam ati"sayapratiphalitabhedaavagrahaa

bhavatiiti maayaapi jagajjananabhuur vidyaiva vastuta.h / tad uktena nayena

saiva.mbhuutatvena pari~naayamaanatvaad

abhedamaahaatmyatirohitatatpramaatraadiko.natrayatvaan mahaaguhety ucyate / saiva ca

vastuta.h puujaadhaama tri"suula.m trikaarthe / tad uktam

Q: sa triko.naa mahaavidyaa trikaa sarvarasaaspadam /

Q: visargapadam evai.sa tasmaat sa.mpuujayet trikam / [?]

iti / tathaa

Q: udety eka.h samaaloka.h pramaa.narthapraamaat.rga.h / [Siddhapaada ?](Kramastotra of Erakanaatha)

iti / tata"s ca iid.r"syaa.m mahaaguhaayaa.m "suddhavidyaah.rdayamayyaa.m

mahaas.r.s.tiruupaayaa.m jagajjanmabhuumau svacamatkaararupe.na bhavati yan maha

iti yad etad guhyam / etena hi yad idam avicchinnabhairavabhaasaavimar"saruupa.m

svaatantrya.m bhaavebhya.h svaruupapratyupasa.mhaarakrame.na

aatmavimar"savi"sraantiruupatvam / prakaa"sasya hi

svaabhaavikaak.rtrimaparavaa"nmantraviiryacamatkaaraatma aham iti / yathoktam

Q: prakaa"sasyaatmavi"sraantir aha.mbhaavo hi kiirtita.h / [Aja.dapraamaat.rsiddhi 22cd]

iti / tad eva guhyam atirahasyam / tathaa hi s.r.s.tikrame.na
yathaavik.rtaanuttaradhruvaruupavi"sraanto bhairavabha.t.taaraka.h
sakalakalaajaalajjivanabhuuta.h sarvasyaadisiddho .akalaatmaka.h sa eva prasaraatmanaa
ruupe.na visargaruupataam a"snuvaano visargasyaiva
ku.n.dalinyaatmakaha"saktimayatvaat punar api
tacchaaktaprasaraabhedavedakaruupabindvaatmanaa nararuupe.na prasarati / tathaa punar
api tanmuulatri"suulapraa.napara"saktitrayopasa.mhaare tadvisargavi"sle.sa.nayaa
muuladhruvapadaanuttaraprave"sa.h sarvadaa / sphu.tayi.syate caitad aviduura eva /
mahe paramaanandaruupe puurvokte yad idam uktanayena a iti ruupa.m tad eva guhyam /
etat eva ca mahaaguhya.m jagajjananadhaama /
tathobhayasamaapattyaanandenaaguhya.m sarvacamatkaaramayam / sva aatman eva he
prabho eva.mvidhavaicitryakaaritayaa prabhavana"siila / aamantra.nam etat / tac
caamantryasyaamantraka.m prati taadaatmyam aabhimukhya.m praatipadikaarthaad
adhikaarthadaayi / yathoktam /

Q: sa.mbodhanaadhika.h praatipadikaartha / [\cf Vaakyapadiiya 3.7
(Saadhanasamudde"sa) 163 (+ Helaaraaja)]

iti / nir.niita.m caitan mayaiva "sriipuurvapa~ncikaayaam / etat kathaya
paraavaagruupataayaavibhakta.m sthitam api pa"syantiibhuvi
vaakyaprabandhakramaasuutra.nena yojaya / yathokta.m praak

Q: guru"si.syapade sthitvaa \dots [Svacchandatantra 8.31a \cit above]

ityaadi / paraabha.t.taarikaayaa"s ca pa"syantyaaditaadaatmya.m nir.niita.m praag eva /
%
%[p.206]
%
tathaa mama ity asya pratyagaatmasa.mbandhitvasya ida.mbhaavasya yad guhya.m maha
ity uktam aham iti / tathaa hi mamedam bhaasata iti yad bhaasana.m tasya vimar"sa.h
punar apy aha.mbhaavaikasaara.h / sa punar aha.mbhaavo
bhaavapratyupasa.mhara.namukheneti maha ity etadruupa eva yathokta.m praak / yad
uktam

Q: idam ity asya vicchinnavimar"sasya k.rtaarthataa /

Q: yaa svasvaruupe vi"sraantir vimar"sa.h so .aham ity ayam // [Aja.dapraamaat.rsiddhi
15]

iti / anyatraapi

Q: gha.to .ayam ity adhyavasaa naamaruupaatireki.nii /

Q: pare"sa"saktir aatmeva bhaasate na tv idantayaa // [II"svarapratyabhij~naakaarika
1.5.10]

iti / tad ukta.m "sriisomaanandapaadair nijaviv.rtau /

Q: abijja.m "suddha"sivaruupam [Paraatri.m"sikaaviv.rti of Somaananda]

ityaadi / tad evaasmaabhir vipa~ncitam iti / tathaa svamama su.s.thv avidyamaana.m
mama iti yasya / ahantaabharaikaruu.dhatvaat vi"sva.m na ki.mcid yasya
vyatiriktanirde"sapraa.na.sa.s.tyarthayogi bhavati / "saastraantaradiik.sitaanaa.m
vij~naanaakalaanaa.m pralayakevalinaa.m ca yady api mameti vyatirikta.m naasti
tathaapi yad bhedayogyataavaasanaa syaad eva prabodhasamaye tadvikaasaat
aha.mbhaavaaruu.dhi.h / tadapaak.rtyai su.s.thu"sabdaarthe su.h / yad ukta.m mayaiva
stotre

Q: yan na ki.mcana mameti diinataa.m praapnuvanti ja.dajantavo .ani"sam /

Q: tan na ki.mcana mamaasmi sarvam ity uddhuraa.m dhuram upeyivaan aham // [?
Stotra of Abh.]

iti / "sobhanena dvaitakala"nkaa"nkanaakaalu.syale.sa"suunyenaamena
paramaarthopade"sadvayaatmanaa j~naanena maa maanam avabodho yasya
svaprakaa"saikaruupatvaat / amatiiti amaa, a iti maa yatra, avidyamaana.m maa maana.m
ni.sedha"s ca yatra, nityoditatvaat sa.mhaara"s ca yatra naasti, saa bhagavatii amaa iti
ucyate / amaa "sobhanaa satatoditaa yatra maayaayaa.m pramaa.naprameyavyavah.rtau
saa taad.r"sii maa yasyeti bahuvriihyanta.m bahuvriihi.h /

%

%[p.207]

%

parame"svaro hi pramaa.naadivyavahaare .api para"saktimaya eva
sarvathaadvaitaruupatvaat tasya / aamantra.nam aatmana eva /

idam eva saardha"slokaniruupitaanantapra"snataatparyam / sa.mgrahe.naitad ukta.m
bhavatiiti nir.netu.m niruupyate /

PaTri.m2cd: h.rdayasthaa tu yaa "sakti.h kaulinii kulanaayikaa // 2 //

PaTri.m3ab: taa.m me kathaya deve"sa yena t.rpti.m labhaamy aham /

sarvasya niilasukhaader dehapraa.nabuddhyaade"s ca para.m prati.s.thaasthaana.m
sa.mvidaatma h.rt / tasyaiva nijasvaatantryakalpitabhedaa ayaa vicitraani
gha.taadij~naanaani / tatsthaa iya.m sphura.namayii "sakti.h kulasya naayikaa
"sariirapraa.nasukhaade.h sphurattaadaayinii braahmyaadevataacakrasya viiryabhuutaa
nikhilaak.sanaa.dicakrasya madhyamadyamarupaa jananaasthaanakar.nikaa li"ngaatmaa
asti / tatraiva ca kule bhavaa kularuupaa kaulikii / yad vaa kule bhavam akulaatma
kaulam / tad yasyaam antas taadaatmyenaasti saa kaulikii / kula.m hy
akulaprakaa"saruu.dham eva tathaa bhavati / yad uktam

Q: api tv aatmabalaspar"saat / [Spandakaarikaa 1.8]

iti / tathaa

Q: tad aakramya bala.m mantraa.h sarvaj~nabala"saalina.h /

Q: pravartante .adhikaaraaya kara.naaniiva dehinaam // [Spandakaarika 2.1]

iti / devaanaa.m brahmavi.s.nurudraadiinaam ii"sasyaamantra.na.m / tan me kathaya ity
api pa.thanti "sriisomaanandapaadaa vyaacak.sate ca tat tasmaad iti / yad vaa tat kathaya
yena t.rpti.m paramaanandamayii.m labhe

paramaadvayanirv.rtisvaatantryarasiihbhavaamiiti samanvaya.h / vrajaami ity api paa.tha.h
/ aham ity anena sarvapramaat.rjiiivanaruupam eva satata.m paraam.r"syate / tac caivam
abhihitasvaruupopade"sena pratyabhij~naaya nijam ii"svararuupa.m
paripuur.nabhaavaatmikaa.m t.rpti.m vindatiiti praak prak.a.titam eva /

%

%[p.208]

%

tad ukta.m somaanandapaadai.h svaviv.rtau

Q: h.rdy ayo gamana.m j~naanam [Paraatri.m"sikaaviv.rti of Somaananda]

ityaadi /

iti "sivarasa.m paatu.m ye.saa.m pipaasati maanasa.m
satatam a"sivadhva.mse sattaa.m "sivena nive"sitaam /
h.rdayagaganagranthi.m te.saa.m vidaaraayitu.m ha.thaad
abhinava imaa.m pra"snavyaakhyaa.m vyadhaat trikatattvagaam //

tad atra pra"snasarvasve

PaTri.m: "sriibhairava uvaaca

vyaakhyaata.m praag evaitat / ki.m punaruktataapaadanena / bhairavo bhara.naatmako
mahaamantraravaatmaka"s ca / kevalam atra "saktimatpraadhaanya.m sa.mhaaararuupe.na
maha ity eva.mruupam ity ukta.m praak sphu.tiibhavi.syati caagrata eva / tad iyaan atra
taatparyartha.h /

paraa bhagavatii sa.mvit prasarantii svaruupata.h /
parecchaa"saktir ity uktaa bhairavasyaavibhedinii //
tasyaa.h prasaradharmatvaaj j~naana"saktyaadiruupataa /
paraaparaaparaaruupapa"syantyaadivapurh.rti.h //
tad eva prasaraakaarasvaruupaparimar"sanam /
pra"sna ity ucyate devii tanmayapra"snakaari.nii //
tasya prasararuupasyaa paraamar"sanam eva yat /
tad eva parama.m prokta.m tatpra"snottararuupakam //
tad evaaparasa.mvitter aarabhyaantastaraa.m puna.h /
parasa.mvidghanaanandasa.mhaarakara.na.m muhu.h //
antarbhavaviti.h"se.saprasara.m bhairava.m vapu.h /
prativakt.rsvaruupe.na sarvadaiva vij.rmbhate //

etau prasarasa.mhaaraav akaalakalitau yata.h /
tad ekaruupam eveda.m tattva.m pra"snottaraatmakam //
tad eva.m parasa.mbandham anuttaratayaanvitam /
.sa.dardhasaarasarvasva.m gurava.h praa"n nyaruupayan //

[.....]

%

%[p.209]

%

PaTri.m3cd: "s.r.nu devi mahaabhage uttarasyaapy anuttaram
PaTri.m4ab: yad aya.m kauliko vidhir mama h.rdvomny avasthita.h
PaTri.m4cd: kathayaami na sa.mdeha.h sadya.h kaulikasiddhidam

devi iti praagvat / mahaan bhaago yasyaa yaa bhajyamaanaa
uktavak.syamaa.nopade"saanu"siilanena sevyamaanaa
paarame"svaryaakhyamahaabaladaa bhavatiiti / mahat paramamahadruupatayaa
prasiddho .anaa"srita"sivaruupa.h sa yasyaa bhaaga a.m"sa.h / paarame"svarii hi "sakti.h
ananta.sa.ttri.m"sadaaditattvagarbhi.nii / mahaan buddhyaadis tattvavi"se.so bhaago
vibhaaga.h kalaapek.si ruupa.m yasyaa.h / paarame"svarii hi sa.mvidekaghana"sakti.h
svasvaatantryopakalpitaabhinnaj~neyakaaryaprati.s.thaapadatve buddhir ity ucyate / yad
ukta.m "sriisomaanandapaadai.h

Q: \dots aparasthitau //

Q: saa buddhir yat puna.h suuk.sma.m sarvadikkam avasthitam /

Q: j~naana.m bodhamaya.m tasya "sivasya sahaja.m sadaa // ["Sivad.r.s.ti 1.26--27]

iti / bhaago bheda.h sa yatraastiiti matvarthiiyaakaarapratyayaantena bhaaga"sabdena
vibhakta.m ruupam ucyate / vibhakte ca vapu.si paricchedo .anyonyavyavacchedenaiva
bhavatiiti prasaadaatmakavi.sayani"scayo buddhaav upajaayamaano
.apararamyaaramyaadivi"svavartino bhaavaan asp.r"sann eva pratyuta taan
vyavacchindan upajaayata iti / sukhav.rttibuddher dharmai"svaryaadiruupatvaat
sattvaatmako gu.nani.h.syanda iti giyyate / yadi tu tatraapi antastamaam anupravi"syate
tat taddvaare.naiva tanmuulavartini paramaanandadhaamni bhaved eva satatam udaya.h /
ata eva mahasya sarvato

.akha.n.ditapariapur.nanirargalanirapek.sasvaatantryajagadaanandamayasya aa ii.sad
bhaagaa.h sukhalak.sa.naa a.m"saa.h / yato yat kila sukha.m
tanmahaanandanirv.rtiparamadhaamni visarga"saktaav anuprave"saat tathaa
.acetyamaanatayaa kiyadruupataa.m praaptam /

%

%[p.210]

%

tad ukta.m bha.t.tanaaraaya.nena

Q: trailokye .apy atra yo yaavaan aananda.h ka"scid iik.syate /

Q: sa bindur yasya ta.m vande devam aanandasaagaram // [StaCiMa 61]

iti praa"nnayena yad ukta.m maha iti ruupa.m tad eva bhajaniya.m yasyaa.h /
parame"svarasya hi svacamatkaarab.r.mhita.m yad aham iti tad eva "saakta.m vapu.h, tad
eva ca paraabha.t.taarikaaruupam ity ucyate / ata eva saiva ca parame"svarii sarva.m
s.r.noti / "srava.naakhyayaa sattayaa ti.s.thantii
"srava.nasa.mpu.tasphu.takramikasvaspandamayavar.naraa"sini.s.tham aikaatmyaapaad
anaruupasa.mkalanaanusa.mdhaanaakhya.m svaatantryam / tena hi vinaa
kalakalaliina"sabdavi"se.sa.m "s.r.nvann api na "s.r.nomiiti vyavaharati pramaataa /
kalakalamaatravi.sayam eva tu sa.mkalanam iti tatraiva "srutam iti vyavahaara.h /
vastutas tu sa kalakaladhvani.h "srotraakaa"sa anupravisam var.naan anuprave"sayam
tathaa bhavet tadvar.naatiriktasya kalakalasyaivaabhaavaat /
tadvar.navi"se.savivak.saayaa.m ca kalakalasya ca kaara.naabhaavaad evaanutpatti.h
syaat, tadvivak.sotpannasphu.tavar.namaya"sabdakaaryatve .api
sajaatiya"sabdotpattyupapatte.h / sarvathaa ta eva var.naas tena sphu.taruupe.na
sa.mkalanaam agacchanta.h kalakala"sabdavaacyaa.h / tatsa.mkalanaavadhaanodyuktasya
bhaved eva kiyannaatrasphu.topalambha iti sa.mkalanam evaatropayogi / sa.mkalana.m
ca bhagavatii saiva paraa parame"svarii karoti / yad uktam

Q: tad aakramya bala.m mantraa.h [Spandakaarika 2.10]

ityaadi / vastuto hi "s.r.noti pa"syati vakti g.rh.naatiityaadi bhagavatyya eva ruupam /
yathoktam

Q: yena ruupa.m rasa.m gandha.m spar"sa"sabdau ca maithunam /

Q: etenaiva vijaanaati kim atra pari"si.syate // [Ka.thopani.sad 2.4.3]

iti vedaante parame"svare.na /

%

%[p.211]

%

na tu "srava.na.m naama sphu.takalakalaatmakataaragadgadaadiruupavar.naakar.nanam
eva / tathaa hi "sriiparame"svara eva "sriisvacchanda"saastre
japavibhaaganir.nayaavasara evam eva niruupitavaan

Q: aatmanaa "sruuyate yas tu sa upaa.m"sur iti sm.rta.h / [SvaTa 2.146]

atra hi madhyamaapade aatmaiva sa.m"s.r.nute naapara ity uktam /
sthaanaadiprayatnasphu.tataayaa.m dantau.s.thapu.taadisa.myogavibhaagenaatinibh.rtam
api "sabdoccaare nika.tataravartipara"srava.nam api syaad iti sa"sabdataapaattir eva /

Q: parai.h sa.m"sruuyate yas tu sa"sabdo.asau prakiirtita.h / [SvaTa 2.247]

ity ukta.m / yata.h na caatra nika.taadivi"se.sa.h ka"scid iti /
parapramaat.rdar"sanamaatragocarajihvo.s.thapu.taadisa.myoge tu yady apy aatmana eva
"srava.na.m syaan na parasya tathaaapi madhyamaapadam evaitat sa.mpadyate var.nasya
bahiraatmalaabhaabhaavaat / vaayvabhigahaataad dhi sphu.tavar.nani.spanna eva / na ca
tatra vaayvabhigahaato baahyataapattiparyanta.h syaat / o.s.thaadicalanam api na tatra

var.naa.mse .anupravi"sed api tu svaatmani.s.tham eva taatkaalika.m tat syaat /
taatkaalike"ngitanimi.sitakaravyaapaaraadisthaaniiye sphu.tasthaanakara.naprayatnayoge
tu var.nani.spattaav api yadi naama dhvaniinaa.m taaratamyena taaramandraadivibhaage
duuraaduuraadi"srava.na.m syaat, sarvathaa parai.h "sruuyata iti vaikhariipadam evaitad
ity ala.m prasaktaanuprasaktyaa / saiva parame"svarii aamantra.nayogena sphu.ta.m
"saktiruupatyoktaa / nara"sakti"sivaatmaka.m hiida.m sarva.m trikaruupam eva / tatra
yat kevala.m svaatmany avasthita.m tat kevala.m ja.daruupayogi mukhyatayaa
naraatmaka.m gha.tas ti.s.thatiivat / e.sa eva prathamapuru.savi.saya.h "se.sa.h / yat
punar idam ity api bhaasamaana.m yadaamantryamaa.natayaa
aamantrakaaha.mbhaavasamacchaaditadbhinneda.mbhaava.m
yu.smacchabdavyapade"sya.m tac chaakta.m ruupa.m tva.m ti.s.thasiiti / atra hy e.sa eva
yu.smacchabdartho aamantra.natattva.m ca /

%

%[p.212]

%

tathaa hi yathaaha.m ti.s.thaami tathaiva ayam apiiti tasyaapy
asmadruupaavacchinnaaha.mbhaavacamatakarasvaatnryam
avicchinnaaha.mcamatkaare.naivaabhimanvaana aamantrayate yu.smadarthena
madhyamapuru.se.na vyapadi"sati / seya.m hi bhagavatii paraaparaa / sarvathaa punar
avicchinnacamatakararapek.sasvaatnryaaha.mvimar"se aha.m ti.s.thamiiti
paraabha.t.taarikodayo yatrottamatva.m puru.sasya / yad uktam

Q: yasmaat k.saram atiito .aham ak.saraad api cottama.h /

Q: ato .asmi loke vede ca prathita.h puru.sottama.h // [Bhagavadgiitaa 15.18]

iti / atra k.saraak.sararuupaad ubhayato .api hy uttamam asmiity asmadarthenoktam /
na hy atra sarvatra aham iti parimita.m "sariirady apadi"syate tasya pratyak.se.naiva
taadruupyavirodhaat / tad evam iid.r"sa.m svaya.mprathaatmaka.m "sivaatmaka.m
ruupam / ata eva bodhasyaasya svasa.mvitprathaatakasya ki.mcin nona.m naapy
adhika.m tasyaaprakaa"saruupasya cinmaye ananuprave"saat, tadapek.sayaa ca
maadhyasthyam api na ki.mcid ity
upacayaapacayamadhyasthaaniiyedantaanirde"syabhaavalabdhaprati.s.thaane na
prabhavanti tadbodhaavicchedaruupaa asmadartha.h / vicchedito .api yu.smadardha
evam eveti / ata eva ali"nge yu.smadasmadii giite / dehagatasa.mkhyaadhyupacaare.na
paraaparaadi"saktigarbhiikaaraat sa.mkhyaayogas tuupapadyate / tathaa hi
svasvaatnryopakalpitaabhaasy ananta"sariiraady ekatayaiva vim.r"sed aavaa.m
yuvaa.m vaa.m yuuyam iti ca / upacayaadyaas tu dehagataa upacaritum api na
"sakyaa.h, cidruupasyonaadhikataanupapatte.h / sarva.m hi sarvaatmakam iti
naraatmaano ja.daa api tyaktatpuurvaruupaa.h "saakta"saivaruupabhaajo bhavanti,
"s.r.nuta graavaa.na.h [cf Mahaabhaa.sya 3.1.1; \cf Vaakyapadiiya 3 Puru.sasamudde"sa
2], meru.h "sikhari.naam aha.m bhavaami [Bhagavadgiitaa 10.23], aha.m caitro
braviimiity api pratiite.h / "saaktam api yu.smadardharuupam api naraatmakataa.m
bhajata eva "saktaruupam ujhitvaa tva.m gatabhayadhairya"saktir ity
anaamantra.nayogenaapi pratipatte.h / bhavaan ity anena paadaa gurava
ityaadipratyayavi"se.sai"s caaparaavasthocitanaraatmakaprathamapuru.savi.sayatayaapi
pratiitisadbhaavaat /

%

%[p.213]

%

tyakta"saaktaruupasyaapi caaha.mruupa"sivaatmakatvam api syaat, vayasye dayite
"sariiracittattvam evaaha.m bhavaamiiti pratyayaat / "sivasvaruupam api
cojjhitacidruupam iva nara"saktyaatmaka.m vapur aavi"saty eva / ko .aham, e.so .aham,
aho aha.m, dhik maam, aho mahyam ityaadau hy aham iti gu.niik.rtam avicchinna.m
svaatantryam / mukhyatayaa tu vicchinnaivedantaa pratiiyate yatra bhagavatya
aparaayaa udaya.h / he .aham ityaadau paraapara"saaktaspandaspar"sa eva "sivasya /
ki.m tu puurva.m puurvam avyabharitam uttaratra / tena nararuupa.m sphu.tayaiva
pratipattya "saakta"saa.mbhavadhuram aaro.dhu.m "sahnuyaaad eva / na punar
vaipariityenaaroha.na.m sphu.tapraatiitimayam / atyaktanijanijaruupatayaa
tryaatmakatvaad ekadvibahuruupabhaagitvam eti pratyekam etat trikam / ukta.m hi

Q: eka.m vastu dvidhaa bhuuta.m dvidhaa bhuutam anekadhaa /
[Kulapa~ncaa"sikaaNAK 3.2ab]

iti / ekaatmakatve hy apratyyogitvaac chivataa pratyogisa.mbhave "saaktatvam
anekataayaa.m bheda eva naraatmabhaava ekasyaiva / gha.ta.h gha.tapa.tau gha.taa.h
gha.tapa.tapaa.saa.naa ity api hi ti.s.thati ti.s.thata.h ti.s.thantiiti caikyenaiva
kriyaa"saktisphuritam evaitat / yathokta.m

Q: anekam ekadhaa k.rtvaa ko na mucyeta bandhanaat / [like Kulapa~ncaa"sikaaNAK
3.2cd]

iti / ata eva nara"sakti"sivaatmanaa.m yugapad ekatra paraamar"se
uttarottarasvaruupaanuprave"sa eva tasyaiva vastutas tatparamaartharuupatvaat / sa ca
tva.m ca ti.s.thatha.h, sa ca tva.m caaha.m ca ti.s.thaama iti pratiitikrama
evaak.rtakasa.mskaarasaara.h "saabdikair lak.sa.nair anugamyate / tathaa ca
nijabhaa.saapade.sv api sa.mskaarasya yatra naamaapi na ava"si.syate
bauddhaandradravi.daadi.su tatraapy ayam eva vaacanika.h krama.h /

%

%[p.214]

%

vacanakrama"s ca haardiim eva pratiiti.m muulato .anusaran tatpratiitirasaruupatayaa
pratiiter apy eva.mruupatvam avagamayet / yathokta.m mayaiva

Q: \dots na h.rdaya.mgamagaaminii gjii.h /

iti / tat sarvathaak.rtakaveya.m pratiiti.h / yathoktam

Q: na tair vinaa bhavec chabdo naartho naapi citer gati.h /

iti / "sriimaaliniitantre .api /

Q: eva.m sarvaa.nusa.mghaatam adhi.s.thaaya yathaa sthithaa /

Q: tathaa te kathitaa "sambho.h "saktir ekaiva "saa.mkarii //

iti / "sriitantrasamuccaye .api

Q: nara"sakti"sivaave"si vi"svam etat sadaa sthitam /

Q: vyavahaare krimii.naa.m ca sarvaj~naanaa.m ca sarva"sa.h //

iti / tad eva nara"sakti"sivaatmaka.m sphu.tapratipattisa.mpradaayopade"sena dar"sitam /
nara.h "sakti.h "siva iti tu sarva.msaha.h pratipattikrama.h
parame"svarecchaasvaatantryas.r.s.ta ity ala.m
para"saktipaapatapavitritabahu"srutasah.rdayasopade"sakatipayajanah.rdayahaari.nyaa
prasaktaanuprasaktyaa /

tad vyaakhyaata.m \pratika{"s.r.nu devi} iti / \pratika{uttarasyaapi} iti yad ukta.m
katham anuttaram iti tatra prativacanam / uttarasyaapi sa.mnihitasya yad anuttaram /
praaguktakrame.na
hy uttaram apy anuttarataadaatmyenaiva bhavet naanyathaa / ata eva uttaram apy
anaad.rtya

Q: anaadare .sa.s.thii /

uttara.m ruupa.m hy anaad.rtatadbhaavam anuttararuupam eva / bhedo hy ayam
uttararuupo nitaraam evaabhedabhuvam adhi"sayya tathaa bhavet / yathoktam

Q: paravyavasthaapi pare yaavan naatmiik.rta.h para.h /

Q: taavan na "sakyate kartu.m yato buddha.h para.h para.h //

iti /

%

%p.215

%

tathottarasyaapi granthabhaagasyaanuttara.m tenaapi uttariitu.m na "sakyate /
pa"syantyaa api paraabha.t.taarikaayaa.h prathamaprasaratvaad uttarasyaapi ca
madiiyasyaitad evaanuttara.m paramaatha.h / uttarasya tri"suulaprera.naadimayasya yad
anuttara.m vi"sraantisthaanam / ki.m tad ity aaha yata.h syaad aya.m kauliko vidhi.h /
kaulika.h kulaakulaatmaa praag vyaakhyaata.h vidhiyamaanatvaad vidhir
mahaas.r.s.tiruupo garbhiik.rtaanantas.r.s.tyaadiko.ti"sato yasmaat pras.rta etad eva tad
anuttaram / yad uktam

Q: yata.h sarvam

iti / tathaa hiida.m vi"sva.m

ciccittapraa.nadehasukhadu.hkhendriyabhuutagha.taadimayam ekasyaa.m parasyaa.m
parame"svaryaa.m bhairavasa.mvidy avibhaagenaiiva bodhaatmakena ruupe.naaste / yady
api bodhaatmaka.m ruupa.m naastameti jaatucid api tadastamaye
aprakaa"samaanataapatte.h, tathaapi parasparaabhaavaatmako .avaccheda.h tatra naasti /

vi"svaatmaana eva bhaavaa.h, tatra ca yady e.saam avasthitir na syaat tat
prathamaausa.mdhaanaadikam evaak.saprera.nopayogy api na bhaved iti
samucitaanuditedantaakam aha.mparaamar"samaatraabhinnam eva bhaavajaata.m
vigatabhedakalana.m ti.s.thati / na tatra ka"scid avaccheda.h / tathaa yad yatra spa.s.ta.h
sann aya.m vidhi.h kaulika.h sthito vi"sraanti.m praapta.h / sarvam ida.m hi
.sa.ttri.m"sadaatma tata.h saamaanyaspandasa.mvidaatmana.h "saktimata.h
para"saktipradhaanaac chivaat sva"saktyaa s.r.s.tam api sat tatraiva
bhairavavi"se.saspandaatmani "saktipradhaane svasvaruupe vi"sraamyet / tad eva
svasvabhaavani.s.thitatva.m bhaavaanaam / yad ukta.m

Q: yasmin sarvam

iti / tad etad "siva"saktyaatmaiva saamaanyavi"se.saruupam ekaatmakam api
parame"svare.naivopade"sopaayaprave"saaya p.rthakk.rtya niruupyamaa.na.m vastuta.h
punar ekam eva svatantracinmayam aham ity ai"svarya"saktisaaram anuttaram / yatra
kiid.r"se svasvaruupe .avasthita.h

Q: mama h.rdvomni /

mameti yad etad dh.rdaya.m sarvabhaavaanaa.m sthaana.m prati.s.thaadhaama /
niilaadiinaa.m hy antata.h krimiparyanta.m cida.m"saanivi.s.taanaa.m na ki.mcit
niilaadiruupam iti pramaatur eva yat

Q: mameti

avicchinncamatkaaraa.m"sopaarohitva.m

Q: mama niila.m bhaatam

iti tadeva niilaadiruupatvam iti /

%

%p.216

%

tasya mamety asya niilaadyanantasarvabhaavah.rdayasya yad vyoma yatra tat
mamakaaraatmaka.m vi"sva.m samyag dh.rtam / ata eva tyaktabhinnanijaruupatayaa
"suunyaruupe.m vyoma yatra / tathaa mamety asya
bhinnaabhinnaruupaparaaparasa.mvidaatmano yad dh.rdaya.m
paryantapрати.s.thaadhaama aham iti tasyaapi vyoma sa.mhaararuupakalanena maha iti
naraatmaka.m liina.m bindvaatma"saktau ma iti, ku.n.daliniihakalaaruupaayaa.m
pravi"sya paripuur.nanirargalacamatkaare sarvaavicchinne a ity anupravi.s.ta.m tathaa
bhavati / etad eva mama h.rdvomni / eva.m yata ida.m pra.s.rta.m yatra ca vi"sraanta.m
tad eva nityam anaav.rtasvabhaava.m svaya.m prathamaausa anapahnvaniiyam
anuttaram / yathoktam

Q: yatra sthitam ida.m sarva.m kaarya.m yasmaac ca nirgatam /

Q: tasyaanaav.rtaruupatvaan na nirodho .asti kutracit /

iti / aavarakatvena nirodhakaabhimato .api hi tadaavara.naadisvaatantrye.na
prakaa"samaano d.rkkriyaatmaka eva parame"svara.h / yad ity aya.m nipaata.h
sarvavibhaktyarthav.rttir aparavaakyiyasa.mbandhaucityaad vi"se.se sthaasnur atra
pa~ncamyarthe saptamyarthe ca vartate / aya.m hy aa~njasyena artho yad aya.m
kaulika.h s.r.s.tiprasara.h, yac ca mama h.rdvomny avasthitas tad evaanuttaram /

eva.m tasyaiva prasaravi"sraantyubhayasthaanatva.m niruupya prasarakramasvaruupa.m
kriyaa"saktispandavisarga.m niruupayati

Q: kathayaami

ityaadi / tad eva hi ruupam aha.m paraanuttaraatma
paraaparaadimayapa"syantyaadiprasaraparipaa.tyaa .avicchinnaikataaparamaatha.h
kathayaamiiti samucitavyapade"sa.m paraabha.t.taarikodayabhaagi vaikharyanta.m
vaakyaprabandha.m "saastriyalaukikaadibahubheda.m vyaktayaamiiti / taduktam

Q: \dots sarvata"s ca ya.h

iti / prathamaparyantabhuvu paraabha.t.taarikaatmani tatprasaraatmani ca
paraaparaadevataavapu.sy anuttaradhruvapadavij.rmbhaiiva / tad aahur nijaviv.rtau
"sriisomaanandapaadaa.h kathayaamity uccaarayaamy utkalikaata iti / tathaaham eva
sarvasyaanta"s cidruupe.na kathayaamiiti / tad evasmaabhir yuktyupade"sasa.mskaarair
nirmalayya h.rdaya"ngamiik.rtam /

%

%p.217

%

svaruupa.m caasya parame"svarasya sadya iti / ya eva ca parame"svaro
bhairavaatmaakulaanuttaradhruvadhaamatayoktas tad eveda.m sarva.m sat
kaulikavidhiruupam / na hi prakaa"savimar"sa"suddhabhairavasvaruupaatireki ki.mcit
bhaavaanaa.m sattvam / sattaasa.mbandhaarthakriyaakaaritvaadiinaam api
sattaahetutaaparaabhimataanaam api sattaa.ayoge tathaatvaanupapatte.h
sattvaantaraathaakriyaantarayoge caanavasthaapatte.h /prathamata eva tathaa
vimar"sajjivitaprakaa"samayatvam eva sattva.m, tac ca
svaatantryavimar"sasaaraaha.mbhaavabharitam iti bhairavaruupam eva / yad vaa sati
sadruupe yasyati yatna.m karoti kriyaa"saktipraa.natvaat / tat sadya iti kvipi
napu.msakanirde"sa.h / sad yad iti kecit gurava.h pa.thanti / tad ukta.m
"sriisiddhasantaane

Q: prakaa"samaanaabhaasaiva yad bhuutis tat sad eva hi /

iti / "sriispande .api

Q: \dots tad asti paramaarthata.h /

iti / "sriisomaanandapaadair api

Q: yat sat tat paramaartho hi paramaarthas tata.h "siva.h /

iti svaruupam uktam / tad ukta.m \pratika{ya.h sarva.m} iti / asyaiva
kriyaa"saktiprasara.m niruupayati \pratika{kaulikasiddhidam} iti / kaulika.m yat
vyaakhyaatam / tasya siddhi.h tathaativadaar.dhyam / tad yato bhavati / tatra hi
paramaarthapramaatari sakala.m kulaakulaadi tathaa bhavati / yatra pratiyamaana.m
sarva.m tathaativadaar.dhya.m bhajate / tad uktam

Q: kulaat paratara.m trikam /

iti / anyatraapi

Q: vedaac chaiva.m tato vaama.m tato dak.sa.m tata.h kulam /

Q: tato mata.m tata"s caapi trika.m sarvottama.m param //

iti / "sriini"saacaare .api

Q: vaamamaargaabhi.sikto .api dai"sika.h paratattvavit /

Q: sa.mskaaryo bhairave so .api kule kaule trike .api sa.h //

iti /

%

%p.218

%

"sriisarvaacare .a pi

Q: vaamamaargaargaabhi.sikto .api dai"sika.h paratattvavit /

Q: kramaad bhairavatantre.su puna.h sa.mskaaram arhati //

iti / krama"s cai.sa eva / yathoktam eva.m yat

sarvalokavedasiddhaantavaamadak.si.nakulamatabhuumi.su paramaarthapramaat.r iti /
yathoktam

Q: ya"s ca sarvamayo nitya.m tasmai sarvaatmane nama.h /

iti / tad evaanuttaram / etat sarva.m garbhiik.rtyokta.m nijaviv.rtau soamaanandapaadai.h,

Q: ki.m bahunaa sarvam evaanuttaram anuttaratvaad

iti / aya.m taatparyaartha.h

[dots] %Praak.rtam

iti / iid.rg vyaakhyaana.m tyaktvaa yad anyair vyaakhyaata.m tatpradar"sana.m
duu.sa.nam / yady api padavaakyasa.mskaaravihiinai.h saha vrii.daavahaa go.s.thii

k.rtaabhavati tathaapi sacetaso .anuttaram avabodhayitu.m tad ekavaara.m taaval likhyate
/\pratika{anuttaram} ityaadinaa saardhena "slokena "sivavi.saya.h pra"sna.h /
\pratika{h.rdayasthaa} ityaadinaa "slokena "saktivi.saya.h / tathaa \pratika{"s.r.nudevi}
ity atra prativacanagranthe \pratika{uttarasyaapy anuttaram} iti tatraartha uttara.m ca
"s.r.nv anuttara.m ceti / atra yady e.saa trikaarthaabhipraaye.na vyaakhyaa tan
naravi.sayat.rtiyapra"snaprasa"nga.h / atha tu yaamalaabhipraaye.na tatraapi na dve
vastunii "siva"saktyaatmake yaamalam ucyate yena p.rthak pra"snavi.sayatopapatti.h /
atha"sabdartha"s ca na sa.mgacchate / sa hi sajaatiiyani"scayaanantaryav.rtti.h /
uttarasvaruupaavadhaara.nam antare.na caanuttaravi.sayasyaikapra"snasyaanupapatti.h /
tathaahi ke.sucid v.rddhapustake.sv iid.rk "slokaantara.m d.r"syate

<Q>

"sruta.m deva mahaaj~naana.m trikaakhya.m parame"svara /
uttara.m ca tathaa j~naana.m tvatprasaadaavadhaaritam //

</Q>

iti / tasmaat "sriisomaanandapaadaniruupitavyaakhyaanusaaare.naiva yad gurava.h
samaadik.san tad eva sarvasya karoti "sivam /

ity asa.msk.rtadurvyaakhyaataamasonmuulanavrata.h /
.sa.dardha"saasanaapuutah.rda.mbujaavikaasaka.h //
sa.mstyaaanaanantapaa"saughavilaapakalasadrucci.h /
diipto .abhinavaguptena vyaakhyaabhaanu.h prakaa"sita.h //
%
%p.219
%

eva.m yato .aya.m kauliko vidhi.h prabhavati yatra ca prati.s.thaapadavii.m bhajate
yanmaya.m ceda.m kaulika.m tad evaanuttara.m ity uktam / tatra kas taavat kauliko
vidhi.h katha.m caasya prasaro .anuttaraat katha.m caatraivaasya prati.s.thaa katha.m
caanuttaraikaruupatvam ? yac coktam uttarasyaapy anuttaram iti tat sarva.m
yuktyaagamasvasa.mvedanani.skar.sa.natattvaavabodhaavaaptavimar"sanipu.naan
"si.syaan prati vitatya nir.ninii.sur bhagavaan prastauti granthaantaram /
etaavadd.r.dhopade"sanirdalitabhedaabhimaanavikalpaanalpasa.mskaaraa.naa.m tu
sarvam etaavataiva

<Q>

anuttara.m katham

</Q>

ityaadisaardha"slokayugalanigamitena pra"sna

<Q>

"s.r.nu devi

</Q>

ityaadinaa saardha"slokanir.niitena
cottare.naanuttarapadapraaptiva"saavi.s.tajjivanmuktabhaavaanaa.m k.rtak.rtyataa / atas
taavanmaatra eva d.r.dhapratipattipavitriik.rtair vi"srama.niiyam ity udbhujaa.h
phuutkurma.h / tad
anuttaraparabhairavapadavimaladarpa.naantarnivi.s.takaulikapadapraviviktaye
granthaantaram avatarati ity uktam / tad yathaa

PaTri5ab: athaadyaas tithaya.h sarve svaraa bindvavasaanakaa.h /
PaTri5cd: tadanta.h kaalayogena somasuuryau prakiirtitau // 5 //
PaTri6ab: p.rthivyaadiini tattvaani puru.saantaani pa~ncasu /
PaTri6cd: kramaat kaadi.su varge.su makaaraante.su suvrate // 6 //
PaTri7ab: vaayvagnisalilendraa.naa.m dhaara.naanaa.m catu.s.tayam /
PaTri7cd: taduurdhve\var{#uurdvha.m} "saadivikhyaata.m purastaad brahmapa~ncakam
// 7 //
PaTri8ab: amuulaa tatkramaa j~neyaa k.saantaa s.r.s.tir udaah.rtaa /
PaTri8cd: sarve.saa.m caiva mantraa.naa.m vidyaanaa.m ca ya"sasvini // 8 //
PaTri9ab: iya.m yoni.h samaakhyaataa sarvatantre.su sarvadaa /

tatraakulam anuttaram eva kaulika.m s.r.s.tiruupam iti nir.niiyate / atha tat s.r.s.tir iti
sa.mbandhas tad evaanuttara.m pada.m s.r.s.tir ity artha.h / yady api ca s.r.s.taav api
praaktananayena kaalaapek.si paurvaaparya.m na syaat tathaapy
upade"syopade"sabhaavalak.sa.no bhedo yaavat svaatmani svaatanryaat parame"svare.na
bhaasyate taavat paurvaaparyam apiiti tadapek.sayaa atha"sabdenaanantaryam /
%
%p 220
%

anantaram akulam eva s.r.s.tiruupam iti
yaavat / na tu pra"snapatij~naabhyaam aanantaryam atha"sabdenoktam
ekapragha.t.takagatasajaatiyaprameyaapek.sakramataatparyapratiiitiprava.natvaad
asya / anyathaa tuu.s.nii.mbhaavaader anantaram idam ity api sarvatra
tatprayogaavakaa"sa.h / astu, ka ivaatra bhavata.h kle"sa ? iti cen na ka"s cid .rte
pratiityabhaavaat / yat tu "sriisomaanandapaadaa.h

Q: akaara.h "siva ity uktas thakaara.h "saktir ucyate /

ity aagamapradar"sanenaatha ity etaavad evaanuttaram iti vyaacacak.sire
thakaarasamavyaaptikataabhipraaye.na sarvatra prathamollaase
prasaradanantaanantavastus.r.s.ti"saktyabhedaruupatvaat
sarvabhutajjivanaruupaparanaadaavalambanaruupatvaac caatha"sabdaarthasya / tan
naasmaabhir vitatya vivecita.m, taad.r"sasyaagamasya yato na saak.saad vayam
abhij~naa.h / tais tu tathaavidhaagamaasaak.saatkaaribhir anekayukti"satasahi.s.nutaa
suutragranthasya suutritaiva / dhuulibhedapradar"sanam api tenaivaabhipraaye.na tair
ita"s caamuta"s ca vitatam / vaya.m tu tacchaasanapavitrtaas
tadgranthagranthinirdalanaabhila.sitasvaatmapavitrabhaavaas tair nir.niite.sv
arthe.suudaasiinaa eva / dhuulibhedaadinaa ca kalpitasaamayikalipyapek.sa.nam api
bhaved api kasya cit upaayaaya, na tu tat sakalade"sakaalagata"si.syavi.sayam iti

naasmabhir vitatya vipa~ncitam / etadanubhavayuktyanupravi.s.taanaa.m ca tad
akaaryakara.m svakalpanaabhi"s ca sukaram avyavasthita.m ca, anye.saa.m
caitadupade"saanabhij~naanaa.m tadupade"sanam apy aki.mcitkaram ity alam anena
prak.rtavighnavidhaayinaa / prastutam anusaraama.h /

``a.a.a aadyo ye.saa.m svaraa.naa.m yadi vaa thakaare.na sukhoccaara.narthena saha
athaadyo ye.saam iti aadya"sabda"s caatra na vyavasthaamaatre naapi saamiipyadau, api
tv aadau bhava aadya.h /

tathaa hy amiiyaa.m var.naanaa.m paraavaagbhuumir iyam iha nir.niiyate yatraivai.saam
asaamayika.m nityam ak.rtrima.m sa.mvinmayam eva ruupam /

%

%p 221

%

sa.mvinmaye ca vapu.si sarvasarvaatmakataa satatoditaiva / saa ca parame"svarii
paraabha.t.taarikaathaavidhanirati"sayaabhedabhaaginy api pa"syantyaadikaa.h
paraaparaabha.t.taarikaadisphaararuupaa anta.hk.rtya tattadanantavaicityagarbhamayii /
na hi tatra yan naasti tat kvaapy astiiti nyaayyam / paraam.r"sata ca prathamaa.m
pratibhaabhidhaanaa.m sa.mkocakala"nkakaalu.syale"sa"suunyaa.m bhagavatii.m
sa.mvidam / tathaahi yat ki.mcic caram acara.m ca tat paaramarthikenaanapaayinaa
ruupe.na viiryamaatrasaaraatmanaa tadudbhavi.syadii.sadasphu.tatame yadasphu.tatare
yadasphu.taadivastu"satas.r.s.tikaalo
lak.syamaa.natattadanantavaicityaprathonniiyamaanatathaabhaavena sa.mvidi
bhagavadbhairavabha.t.taarikaatmani ti.s.thaty eva / tathaavadhaanaati"sayaruu.dhai.h
sahasaiva sarvaj~nataabhumir asa.mkucitaparamaarthaak.rtrimatadruupaa
adhi"sayyate eva paraanugrahapavitritair
abhyaasakrama"saa.nanighar.sani.spe.sitatadapratyayaruupakampaadyanantaaparaparyaa
ya vicikitsaamalai.h, savicikitsair api pratibhaatakiyanmaatravastudattasa.mkocaa na tv
ak.rtrimaa / yad aahu.h "srikalla.tapaadaa.h

Q: tu.tipaate sarvaj~natvasarvakart.rtvaaabha

iti / evam e.sa svaprakaa"saikaruupo .apy artho yu ktyaa pradar"syate / yad yat
svasaamarthyodbhuutottarakaalikaarthakriyaayogyataadiva"sani.h"se.syamaa.nasatyataav
a"saavaaptaavicalasavaadavirodhaavabhaasisa.mmatrakramikavikalpyamaananiilaadini.s.t
havikalpapurvabhaavi nirvikalpasa.mvidruupa.m
tattadvikalpaniiyaviruddhaabhimataniilapiitaadyaabhaasaavibhaagi bhavati, yathaa
citraj~naana"sikharasthasa.mvinmecakabodhaadi / yat tu
tadviruddharuupaniilapiitaadyaabhaasaavibhakta.m na bhavati
tattadanantasvasaamarthyodbhuutaniilapiitaadyaabhaasavikalpapurvabhaagy api na
bhavati, yathaa niilaikasaak.saatkaari j~naanam / bhavati cedam
astamitode.syadubhayavikalpaj~naanaantaraalavarty
unme.sapatibhaadi"sabdaagamagiita.m nirvikalpaka.m
sasa.mvaadaviruddhaabhimataniilaadivikalpapurvabhaavi / tasmaat tad
anantaavabhaasaavibhaagamayam eveti / ubhayo"s ca j~naanayor antaraalam
anapahvaniyaa.m j~naanayor bhedaad eva / tac ca sa.mvidaatmakam eva, anyathaa

tenaiva sa.mvitsa.mskaarocchede smara.naadyanusa.mdhaanaadyayoga iti
pratibhaakhyasya dharmi.na.h sarvavaadina.h praty avivaada eveti naasiddhi.h /
sa.mketavyutpattikaalaanavalambanaac caasyaavikalpatvam eva /

%

%p 222

%

sahaajaasaamayikatathaaparaamar"sayogo hi ja.davilak.sa.nasa.mvidruupanaantariiyaka.h
/ na vikalpatulyatva.m bhedaanullaasaat / bhedasaaratalambatayaa tv arthabhaava.m
kuryaat / vikalpaanaa.m caavikalpa.m vinaa nodaya.h, asvaatanryaat / asvaatanrya.m ca
sa.mketaadismara.nopaayatvaat, sa.mketaadismara.na.m ca tathaanutbhava.m vinaa kuta.h
/ sa.mvida"s ca pra"nnyaayena kaalaadiparicchedaabhaava iti ekaiva saa paarame"svarii
pratibhaa asmaduktimaahaatmyakalpita eva.mvidhaparicchinnasvabhaavaapi
sarvaatmaiva / madhye .api vartamaanabhuutabhavi.syadruupavikalpaantaraprasavabhuur
eva / tathaa ca vivekaku"salair aalayavij~naanam evam evopagatam / sasa.mvaadatva.m
ca tadanantarabhaavinaa.m vikalpaanaa.m dar"sitam eveti naasiddho hetu.h
saadhyadharmi.ni, na caikaavabhaasivikalpasa.mvibhaagakaari.ni avikalpake vipak.se
sadaa vaa kadaacid api vaa vartate, na ca tato .asya vyaav.rtti.h sa.mdigdheti na viruddho
naanaikaantiko na sa.mdigdhavipak.savyaav.rtti.h, d.r.s.taantadharmi.ny api
citraj~naanaadau hetor evam evaasiddhataadido.saa parih.rtaa bhavanty eva /
hetudo.se.su tu parih.rte.su d.r.s.taantaadido.saa niravakaa"saa eva ityaadi bahu
nir.niitakalpam aparair eveti ki.m tadanubhaa.sa.nakle"sena / siddha.m taavad dhy etat

yat praatibha.m nikhilavai.sayikaavabodha-
puurvaaparaantaracara.m nikhilaatmaka.m tat /
tasyaa.m praliinavapu.sa.h para"saktibhaasi
glaanir gha.teta kim abhaavava"sopak.lptaa //
"sariirapraa.naadau paradhanasukhaasvaadapa.talam
anaalokya svasmin sp.r"sati h.rdaye glaanim asamaam /
pravi.s.taa ced antar nikhilajagatiisuutisarasaa
paraa devii hanta pravilasatu puur.na.m havir iva //

tad ukta.m spande

Q: glaanir vilumpikaa dehe tasyaa"s caaj~naanata.h s.rti.h /

Q: tad unme.savilupta.m cet kuta.h saa syaad ahetukaa // <SpaKaa 3.8 var: a::
vilu.n.thikaa>

iti /

%

%p 223

%

Q: ekacintaaprasaktasya yata.h syaad aparodaya.h /

unme.sa.h sa. tu vij~neya.h svaya.m tam upalak.sayet // <SpaKaa 3.9>

iti ca /

<Q>

maayiyakaarmamalamuulam u"santi taavad
aj~naananaamalam aa.navam eva bhadraa.h /
biiija.m tad eva bhavajiir.nataro.h parasmin
sa.mvinni"saatadahane dahate k.sa.nena //

</Q>

yathaahu.h

Q: malam aj~naanam icchanti sa.msaaraa"nkurakaara.na.m / [MVUT 1.23cd]

iti / tad evoktam

Q: tadunme.savilupta.m cet\dots /

iti / evam eva ca vyaakhyaatam ada.h / anyathaa glaaner vilopakatvam
asyaa"s caaj~naanaat sara.nam aj~naanasya conme.se.na vilopa iti ki.m kena
sa.m"sli.s.tam iti n.rpaniruupa.napraayam eva bhavet /

[.....]

tad eva.m bhagavatii paraavaagbhuumir
garbhiik.rtasvasvaatantryasattodbhavi.syatpa"syantyaadivinivi.s.taparaaparaabha.t.taarika
adiprasaraa
tadgarbhiikaarava"saavivaadagha.titasakalabhhuutabhuvanabhaavaadiprapa~ncaprabodhai
kyacamatkaasaraa
parame"svarabhairavabha.t.taarakaavirbhaavaprathitatathaavidhaadbhuutabhhuutaparamaa
rthasvaruupaa
svaatmavimaladarpa.nanirbhaasitaanantas.r.stithitisa.mhaaraikyamayamahaas.r.s.ti"sakti
r aadik.saantaruupaa athaadyaa ityaadinaa granthena ni.h"se.sa.m bhagavataa nir.niiyata
iti sthitam /

tad eva.m sthite granthartho nir.niiyate / akaaraadivisargaanta.m "sivatattvam /
kaadi"naanta.m dharaadinabho .anta.m bhootapa~ncakam / caadi~naanta.m
gandhaadi"sabdaanta.m tanmaatrapa~ncakam / .taadi.naanta.m paadaadivaaganta.m
karmaak.sapa~ncakam / taadinaanta.m ghraa.nadi"srotraanta.m buddhikara.napa~ncakam
/ paadimaanta.m mano.aha.mkaarabuddhiprak.rtipuru.saakhya.m pa~ncakam /

%

%p 224

%

vaayvaadi"sabdavaacyaa yaadayo vakaaraantaa raagavidyaakalaamaayaakhyaani
tattvaani / dhaarayanti p.rthagbhootatayaabhimaanayantiiti dhaara.naani / dvaav atra
.nicau prayojyaprayojakabhaavadvairuupyaat / tathaahi dhriyante svaatmany eva sarve
bhaavaa.h prakaa"saatmani paramaparipuur.ne pade bhairavaatmani sarvaatmani /
yathokta.m "sivad.r.s.tau

Q: aatmaiva sarvabhaave.su sphurannirv.rtacidvapu.h /

Q: aniruddhecchaaprasara.h prasaradd.rkkriya.h "siva.h //

iti / yathokta.m spande

Q: yatra sthitam ida.m sarva.m [SpaKaa 1.2a]

iti / eva.m svaatmany eva prabhaasvare prakaa"sanena dhriyamaa.naan bhaavaan
dhaarayati svayam aprakaa"siibhaavena
ja.dataasvabhaaveda.mbhaavaaspadataapraapa.nena prakaa"sayati parame"svara eva /
punar apy aha.mbhaavenaivaacchaadayati / tad iya.m bhagavatsadaa"sive"sada"saa
"suddhavidyaamayii ekena .nicaa dhvanitaa / tatraapi ca yad idantaayaa
ahantayaacchaadana.m tadaacchaadaniyedantopapattaav upapadyate, na ca
"suddhaparame"svaracinmayaruupaapek.sa.m bhinnaprathaatamakam idantaakhya.m
ruupam upapadyata ity aacchaadaniyaanupapattau tadva"sena tadaacchaadakataapy
aha.mbhaavasya nopapanneti tathaavidhe"svarabodhaanupapatti.h / tadanupapattau ca na
ki.mcid bhaaseta kaara.naabhavaad ity uktam asak.rt / bhaasate ceda.m
tadbhaasaavyatirekarahitam api parame"svara"saktita eva bahi.h prathate
kaara.naantaraasa.mbhavaat svasa.mvidi ca sa.mvida eva sarvamayatvaprathanaat / tad
eva.m svaatmaruupa.m jagad bhedena bhaasamaana.m prakaa"saatmany eva
ahamaatmani bhaasate saamaanaadhikara.nyenetiyyataa etaavad ava"syam evaak.sipta.m
yathaa ii"svara eva kasyaapi veditur bhinnaan vedyaan ahantayaa pa"syati ya"s caasau ko
.api vedayitaa so .api bhaasanaat svaatmamaya eveti svaatmani tathaavidhaa.h "saktiir
adhi"sete yaabhir asau tadaiva bhinnavedyavedakiibhaavam upaa"snuviita / raagaadibhir
eva ca tathaavidhatvam asyeti raagaadaya eva dhriyamaanaan bhaavaan uktanyaayena
dhaarayantam ii"svara.m prati prayojakataa.m gacchanti / atas tasyaiva
pu.mstvavyapade"sakaara.naikabhuutaa dvitiiye .nici utpanne dhaara.na"sabdavaacyaa.h /
%
%p 225
%
.nijutpattaav api sarvatraiva prak.rtyarthaanvayaanapaaya.h / dhriyamaa.natayaa
prakaa"samaanasyaiva hi dhaaryamaa.nataa prakaa"sanaasa.mj~naa upapadyate yata.h /
yathokta.m mayaiiva "sivad.r.s.tyaalocane

Q: preryo .api sa bhaved yasya "saktataa naama vidyate /

iti / bhart.rharir api

Q: aprav.rttasya hi prai.se pracchaader lo.d vidhiyate /

Q: prav.rttasya yadaa prai.sas tadaa sa vi.sayo .nica.h //

iti / tad eva.m dhaara.na"sabdenaapara"saastre.su ka~ncukanaamadheyaprasiddhaany eva
tattvaaniiha niruupitaani / yad ukta.m "sriitantrasaare

Q: dhaarayanti pa"so.h paa"saan bhaavaan svaatmamayaa.ms tathaa /

Q: vidyaamaayaaniyatyaadyaa.h "sodhyaas tena prayatnata.h //

iti / yat tu "sriisomaanandapaadair dhaara.na"sabdenaa"ngaani niruupitaani
pak.saantaraa"sraya.nena tatra parapak.sasarvad.r"syatvaprathanam aatmany abhipraaya.h
/ te.saa.m hiid.r"sii "sailii

Q: svapak.saan parapak.saa.m"s ca ni.h"se.se.na na veda ya.h /

Q: svaya.m sa sa.m"sayaambhodhau nimajja.ms taarayet katham //

iti / "saadik.saanta.m mahaamaayaavidye"svarasadaa"siva"saktyaakhya.m
tattvapa~ncakam / tathaa hi maayaatattvasyopari vidyaatattvaadha"s ca ava"sya.m
tattvaantare.na bhaavitavya.m yatra vij~naanaakalaanaa.m sthiti.h / yathoktam

Q: maayordhve "suddhavidyaadha.h santi vij~naanakevalaa.h //

iti / tathaa hi mahaamaayaabhaave maayaapade pralayakevalaanaam avasthiti.h
vidyaapade ca vidye"svaraadiinaam iti kim iva tad vij~naanakevalaaspada.m syaat / ata
eva vidyaapadapraciyutaanaam apy e.saa.m
bhedamayabhaavaraa"sigatabhinnavedyaprathanudayaan
maayiyaaabhidhaanamalaanullaase

Q: tatra vij~naanakevalo malaikayukta.h

ity aj~naanaatmakaa.navamalaavalambitva.m "sriipuurva"saastre kathitam / ta eva
"suddhavidyaapadaanugrahaad bodhitaa mantratadii"saadibhaavabhaagino bhavantiiti
tatraivokta.m

%

%p226

%

Q: vij~naanakevalaan a.s.tau bodhayaam aasa pudgalaan /

ityaadinaa

Q: mantramahe"svare"satve sa.mniyojya /

ityaadinaa ca / ke.su cit tu "saastre.su saa mahaamaayaa bhedamalaabhaavopacaaraad
vidyaatattva"se.satayaiva nir.niyyate / kvacit punar aj~naanamalasadbhaavoparodhaan
maayaatattyapucchatayaa yathaa ke.su cit "saastre.su

Q: raagatattva.m pu.msy eva lagnam

iti na p.rthak paraam.r.s.tam, yathaa vehaiva "sriitrikaagame.su niyatikaalaa na p.rtha"n
niruupitau / atra mate vidyaadyanaa"srita"sivaanta.m brahmapa~ncaka.m nir.ne.syate
caitat / e.saa.m ca tattvaana.m b.rhattva.m b.r.mhakatva.m ca praayo
bhedasamuttiir.natvaat sa.msaarasuutikart.rtvaaac ca / evam etaani catustri.m"sattattvaani
prakriyaatmanaa sthitaany akaaram eva aadiruupatayaa bhajante / tatreda.m vicaaryate /
prathamata.h "sivatattvam avarge, tato bhuutaaniityaadi yaavad ante "saktitattvam iti ko
.aya.m s.r.s.tisa.mhaaraj~naptisthityavataarakrama.naa.m madhyaat krama.h / sarvatra

ca "sriimaaliniivijayottarasiddhaatantrasvacchandaadi"saastre.su k.sakaaraat prabh.rty
avargaanta.m paarthivaadiinaa.m "sivaantaanaa.m tattvaanaa.m nive"sa ukta.h

Q: aadya.m dhaarikayaa vyaapta.m tatraika.m tattvam i.syate /

Q: ekam eka.m p.rthak k.saar.na.m padaar.nam anu.su smaret //

ityaadinaa / tatraiva ca punar bhinnayonimaaliniibha.t.taarikaanusaare.na
phakaaraadiinaam abhinnayonimaat.rkaanive"saavaaptatattvaantarasthitiinaam api

Q: phe dharaatattvam uddi.s.ta.m daadijhaante .anupurva"sa.h /

Q: trayovi.m"saty abaadiini /

ityaadinaa paarthivaaditattvayojanaa niruupitaa / punar api ca tatraiva
"sriividyaatrayaanusaare.na

Q: ni.skale padam ekaar.na.m tryar.naaikaar.nadvaya.m dvaye /

%

%p227

%

iti paraaparaabha.t.taarikaanusaare.na o.mkaara.m "sivatattvam aghore ity atra
"saktitattvam ityaadikrame.na paarthivaaditattvaniruupa.naa yojitaa /
"sriimadaparaabha.t.taarikaabhipraaye.na ca

Q: saardhenaa.n.dadvaya.m vyaaptam ekaikena p.rthag dvayam /

Q: aparaayaa.h samaakhyaataa vyaaptir e.saa vilomata.h //

ityaadinaa pha.tkaare paarthivapraak.rtaa.n.dadvaya.m, hu.mkaare maayiiya.m,
hrii.mkaare "saaktam a.n.da.m ceti tattvanive"sa.h /
"sriiparaabha.t.taarikaavyaaptiniruupa.ne ca

Q: saar.nena tritaya.m vyaapta.m tri"suulena caturthakam /

Q: sarvaatiita.m visarge.na paraa vyaaptir udaah.rtaa //

ity anyathaiiva prakriyaayojana.m niruupitam / punar api
maat.rkaasadbhaavarati"sekharakule"svaraadinantrabha.t.taaraakaadyabhipraaye.naanyat
haanyathaa ca / aparatantre.sv apy evam eva viparyastapraaya.m bahu bahu"so
niruupitam / tat punar iha sarvam evaanyatheti parid.r"syata iti mahaan ayam
aagamavida.h svaka.takak.sobha iva sarvavinaa"saka.h samudbhuta.h / na ca
saa.mketikam ida.m yena puru.secchaava"sopakalpitena ruupe.na caanyathaanyathaa
niruupyamaa.nam iha sa.mgata.m bhavet, yathaa daak.si.naatyaa.h caura"sabdena
odana.m vyapadi"santi, saindhavaas tu tenaiva dasyum, odana.m tu kruura"srutyaa, tayaa
tu kaa"smiirikaa vitu.sitayavagodhuumata.n.dulaan iti / saa.mketikatve hy
anavasthitatvaad apaaramarthikatvaac ca "sodhya"sodhakabhaavaadyanupayogaad
aniruupa.niiyatvam eva syaat / sa.mketasyaapi paramaarthasattaiva / na hi sa.mketo
naama anyaa.h ka"s cid .rte parame"svarecchaata.h / prasiddho hi na.h sa.mketo
bhagavadicchaapralpitas

tannaamaak.saralipyaadigataapyaayanaadikarmavidhijanitatacchaantikaadiphalasa.mpatte
r iti cet / tarhy ekenaiva sa.mketena sarvavastusa.mpattau ki.m sa.mketaantaraa"sraye.na /
tadaa"sraya.ne vaa

sva"saastrita"saastraantariyalaukikapaar.sadadai"sikaghanak.rtapratipurur.saniyataadyana
ntasa.mketanive"sapuuvaka.m tad api niruupyam eva / na taavadbhir upayoga.h,
etaavataiva kaaryasiddhir ity api nirak.sarakuk.sikuharair ucyamaana.m "sruuyamaa.na.m
ca "sobhata eva /

%

%p228

%

avikalaa bhagavadicchaa na vicaarapadaviim adhi"sete iti ced ala.m
granthadhaara.navaacanavyaakhyaanavicaara.naadimithyaayaasena, parityaajya evaaya.m
gurubhaara.h, tuu.s.nii.mbhaava"sara.nair eva stheyam, bhagavadicchaivottaara.niiyam
uttaarayet / tad icchaiva anugrahaatmaa eva.mvicaara.naayaa.m paryavasaayayati / na
khalu paadaprasaarikayaiiva sukha.m sayaanair bhu~njaanai"s ca svayam avim.r"sadbhi.h
svaapek.satiivrataraadiparame"svaraanugrahotpannaadhikaadhikasuuk.smatamavimar"sa
ku"saladhi.sa.naapari"siilanaparaa"nmukhair vaa sthaatavyam iti / tat sarvadaa
vim.r"syam ida.m vartata iti etaavan na jahiima.h / tad atraavadhaarya sthiyataa.m yaavat
pariharaama.h sarvam ida.m ki.m cin na vastuta"s codyajaata.m parame"svaryaa.m
paraavaagbhuvy anuttaradurgha.takaaritaatmakanirapek.sasvaatantryasaaraayaa.m
paaratantryaa.msale"samaatraparamaa.nunaapy anuparaktaayaam iti / praaya.h praag eva
pratisamaahitam ada.h / tathaapi vistarata.h parihriyate / yat taavad ukta.m "sivatattva.m
tata.h p.rthiviityaadiiti ko .aya.m krama iti / tan na ka"s cit krama iti bruuma.h / akrama.m
yad etat para.m paarame"svara.m vicitra.m garbhiik.rtaanantavaicitrya.m svaatantrya.m
trikaartharuupa.m tad evaitat / tathaa hi yeyam aparaa paraaparaa paraabha.t.taarika
paarame"svarii bhairaviyaa sattaa saa sadaa"sivatattvaanaa"srita"saktitattvasyaapy
upariv.rttis tadantasyaapy aasanapak.siik.rtatvaat / tathaa hi

Q: iisvara.m ca mahaapreta.m prahasantam acetanam /

ity anena sadaa"sivaantam aasana.m naadaantapak.sanivi.s.ta.m
"sriipuurva"saastrapasa.mh.rtam

Q: ity etat sarvam aasanam

ity uktvaa

Q: tasya naabhyutthita.m "sakti"suulas.r"ngatraya.m smaret

iti "saktivyaapiniisamanaatmaka"s.r"ngatrayam ukta.m, tatraapy
aunmanasordhvaku.n.dalikaapadaparamadhaama sitakamalatrayeruupatayaa niruupitam
ity etat paramaasana.m paraaparyantatvaad iti / tadupari ca deviinaa.m sthiti ity /

%

%p229

%

tat para.m pa"syantyaakhya.m j~naana"sakter eva paryantadhaama naadaakhyaruupam
atikrama.niiyatvenaiiva sthitam / yathokta.m "sivad.r.s.tau

Q: athasmaaka.m j~naana"saktir yaa sadaa"sivaruupataa /

Q: vaiyaakara.nasaadhuunaa.m saa pa"syantii paraa sthiti.h //

iti / pratyagaatmani hi buddhi.h pa"syantii rudradevataa para.m
sadaa"sivaj~naana"saktaav eva anaa"srita"siva"saktyaatmani vi"sraamyati /
mano.aha.mkaarayor brahmavi.s.nudevatayor vaikhariimadhyamaapade patyor
ii"sasadaa"sivakriyaa"saktipadam eva paraa prati.s.thaabhuur iti taavad aagamasiddha.m
svasa.mvedanab.r.mhita.m ca / tat pa"syantyupari paraabhuumir bhagavatii yatra sarvam
abhedenaiiva bhaati ca vim.r"syate ca / yady api hi vidyaapade maayaapade .apy
abhedena bhaasanaa sthitaapi tatra vimar"so .anyathaa / vidyaapade hiidam iti
pramaat.rprameyajaatam ekato .ahamaatmani sa.mkraamet tadaacchaadita.m vim.r"syate

Q: aham idam

iti / tad etat samaane cidaatmany adhikara.ne ubhaya.m pratibimbitam
abhedenaiivaavabhaasamaana.m saamaanaadhikara.nyam uktam / ata eva

Q: ii"svaraavasthaayaa.m paraaparaatmikaa.m da"saa.m bhaavaa bhajante, yathaiva
maayaadhvany aparaa.m, na tu
saiva paraapara"saktir aparaa vaa

iti yad iisvaratattva.m praty abhihita.m "sriimadutpaladevapaadais tat
pradar"sitaagamaviparyaasa"sa"nkaayuktam iti na mantavyam / mantramahe"saadi.su tu
ruupa.m bodhaikaparamaartham api aparabodhaikaparamaarthaad anyad

Q: aham aham ida.m punar idam eva

iti sa.mvit / vij~naanaakalaanaa.m tu bodhaikaparamaartho .api ruupe

Q: naaha.m nedam

iti sa.mvidaprabodhaad aham ity eva tatra prabuddham / pralayakevalinaam idam aham
ity aprabuddham eva / atra maayaapade ca tannirvikalpakataabhaasena yady apy asti
tathaavidha eva praa.nabhuuto vimar"sas tathaapi tadruupavyavahaarakasya
tatprasaadaasaaditasattaakasyaapi tadavyatiriktasyaapi pa"scaattanasya vimar"sasya

%

%p230

%

Q: ida.m "sariiraady aham, aha.m yo.asau j~naataa, ida.m gha.taadikam, ida.m yat tat
j~neyam

iti bhedenaiiva vimar"saruupatayaa vyavahaaro vikalpaatmaiva / tatra tu tathaavidhatve
kaara.naantaraasa.mvedanaat kalpyamaane .api ca kaara.ne punar api

tathaavidhabodhaavinirbhaagamaatraparyavasaanat tasyaivaavikalpasa.mvidaatmanas
tathaasaamarthya.m tathaasaamarthyayogaad eva ca tadanantavaicitryaatmakatvam ity
ai"svaryam anapaayi siddhyet / asyaa.m ca sattaayaam ai"svaryam anapeta.m yato
vaikharyaatmani eva.m maayiiye vedye .api vaa madhyamaamaye dhaamni
bhaasanaatireky api sa.mbhaavya eva.m vimar"sa.h / atra tu parasa.mvidi yathaiva
bhaasaa tathaiva vyavahaaramayo .api vimar"sa.h / tena jala iva jala.m jvaalaayaam iva
jvaalaa sarvathaabhedamayaa eva bhaavaa bhaasante, na tu pratibimbakalpenaapi /
kevala.m yaavad e.saapi parame"svarii upade"saaya niruupyate taavad
adharasattaak.lptaa tathaa bhavati / eva.m ca bhaasaatmaka.m bhairavaruuapa.m
svata.hsiddham anaadi prathama.m sarvata.h carama.m ca sarvata"s ca vartamaanam iti
kim apara.m tatrocyataam / tattvabhaavavikaasam aatmamayam aatmaikyenaiva
svaprakaa"sa.m prakaa"sayati tathaiva ca vim.r"saty anapetatathaacamatakaratve .api /
yac ca tat tathaa vimar"sana.m tad
bhaavimaayiiyaanantas.r.s.tisa.mhaarak.sako.tyarbudaparaardhasaak.saatkaari.ni
bhaasane bhavet tatharuupam eva bhavati / tathaabhavac ca tad yadi s.r.s.tau
praathamika.m maadhyamika.m vaa pada.m bhaasanaad vim.r"set tatpuurvasya
taduttaravyabhicaara.naa"sa"nkaasa.mbhaavanaanapagamaad aparipuur.nam
aprahitetarabhaavaraa"si kha.n.ditaabhedam.katham
anirvyuu.dhaparabhairavamahaadhaamasamaa"sritaadhastanapa"syantyaadini.s.thabheda
asuutra.nakala"nka.m
tathaavidhavastvapo.sa.navasanaamamaatriibhuutaparaabha.t.taarikaaruupa.m tat kim api
ruupa.m bhavet / etaad.r"sadhaaraaroha.naabhaave ca na ki.m cit ida.m
vij.rmbhamaa.na.m bhaaseta iti na vrajatv apuur.nataa maa prathi.s.tha bhaavaraa"sir
abhedakathaa kha.n.dyataa.m maa nirvaak.siid bhairavaa"srayataa bhedakala"nkam
udvahatu naamadheyamaatre.na paratvam iti vaktu.m yuktam /
%
%p231
%
tad etad eva bhavati sa.mgacchate ca yadi prathamata.m sarvacarame evamaabhaasaa
patantii tatraiva vimarsenaapi pada.m bandhayet / sa hi caramo bhaagas tathaa taavat
svaatmaruuapa.m bibhrat
tatsvaatmaruupanaantariiyakataasviik.rtatadanantanijapuurvapuurvataraadibhaagaantaro
bhaasamaano vim.r"syamaana"s ca puur.na eva / tatpurvo .api bhaagas
taduttarabhaagap.r.s.thapaativ.rttapuurvaparipuur.nabhaasaasaaravimar"sataadaatmyaat
taduttararuupaparipuur.nataam ajahat svaya.m ca
svaruupanaantariiyakataaha.thak.r.s.tasvapuurvapuurvataraadibhaagaantaraabhogo
bhaasamaano vim.r"syamaana"s ca tathaivaakha.n.dita ity eva.m tatpuurvapuurvagataa
bhaasaa tattaddvitraadinijanijottarabhaagabhaasaa vibhaage
labdhabhairavabhaavasvabhaavaavyabhicaaraanurodhabalasviik.rtasvasvapuurvabhaagac
amatkaara ekaikam api para.m puur.naa bhavati yaavat
svaprakaa"sanijabhairavaabhimatanika.tataravarti ruupa.m / tad eva
svecchaavi"sraantidhaama vaa bhairavaakhya.m vapu.h / svayam eva
tadvimar"saku"salaa bhavata prasa.mkhyaanaparaa.h /
hradagiritarupabh.rtyupaadhisa.mkocena rahite tadvaty api vaara.nyaaniipradese duraad
akha.n.ditaa d.r.s.tir evam evaakha.n.ditataam upaa"snuvaanaa
bhairavabodhaanuprave"sa.m prati sa.mpradaayataam aasaadayeta /

Q: nirv.rk.sagiribhittyaadau de"se d.r.s.ti.m vinik.sipet /

ityaadi / anyathaa bhaaga"sa.h paate prathamabhaagaad aarabhya yadi vaa niravayavam
evaitat ka iva aparasa.mvedanebhyo .apur.naabhimatebhyo vi"se.sa.h / vi"se.sas tu
garbhiik.rtaanantavaicitryacamatakarak.rta ivaapuur.nasa.mvidantarebhya.h
puur.naabhimatasa.mvedanasyeti svayam eva jaanantu sopade"saah paarame"svaraa.h /
parame"sa"saktipaatakira.naavikasite tu pa"sujanah.rdayaku"se"saye na asmadiiyair
vacana"satair apy atitiik.s.naabhidheyasuucibhir api sa.mbhedo .atha vikaaso .atha
vitariitu.m "sakya.h / gha.te .api evam eva paripuur.no d.r.s.tipaata.h / tatraapi hy
avikalpaa sa.mvit jhagiti caramabhaaga eva nipatati / tatas tu kramaad vikalpasa.mvida
aayaantya aacaramanika.tabhaagaad antastaraam antastamaa.m caanupravi"santiiti kim
anyena / tad evam evehaapi "sivatattva.m sadaa avikalpam eva vikalpasuuti
svaatantryasarasam anaadi sarvaadibhuuta.m siddham / atra taavan na vimati.h / tat tu
paripuur.na.m tathaa bhavati yadi sarvacaramaa.m paarthiviim eva bhuvam adhi"sete /
dharaasa.mvid dhi tathaa dharaa.m vi.sayatayaapy abhedenaabhaasayed vim.r"sec ca yadi
tatsvaruupasarasvaavabhaasavimar"sayo.h vyaapriyeta /

%

%p232

%

svaruupasadattva.m caasyaa.h

paripuur.naprasaratsvaatantryak.lptaapraruu.dhabhedatatpuurvakaikarasabhedaavabhaasa
tadva"soditasakucaccitsvaatantryasattaamayamaayaagraahakatadgraahyacakraavibhedaat
makpradhaanadvikaaradhiitattvatatpari.naamaatmakaaha.mkaaranamuulakaa.ra.napuur
vakatanmaatravargapras.rtakhaadijalaantabhuutavargaadharav.rtitayaavasthaanam / saa
hi yaavad aak.sepe.naiva vartamaanaa taavat svaruupasadattvaiva / yaavad eva
pa~ncagu.natvaat tanmaatras.ny aak.sipet taavat taany aak.sipyamaa.naani
nijasvaruupopak.lptaye
samaak.siptapraaktanapraati.s.thikamuulaantaraparamparaanubandhisvakapuurvakamuul
aany eva / na hy

Q: upaadaanaabhimatakaara.nasvaruupaanavaya.h kaaryasattaayaa.m syaat

iti nyaayyam / nimittakaara.naadiini katha.m cin naanviiyur ity ucyetaapi kadaa cit / etac
ca prak.rtavighaatakam anyatra tadabhidhaanaprava.ne "saastre ni.sku.sya ni.sku.sitam
asmaabhir eveti neha vitatam /

tad eva.m prathama.m taavad dharaa tato .api jala.m tathaiva svaruupasaakalyena
bhaasamaana.m vim.r"syamaana.m ca tadbhaasaavimar"sacamatkaaram
anta.hk.rtatathaavidhadhara.nitattvasa.mskaarasattaaka.m puurayed eveti yaavad ante
saiva puur.nasa.mvidbhagavatii "sivaatmaiva / tad anenaivopade"sayuktinayena

Q: prade"samaatram api brahma.na.h sarvaruupam ekaikatraapi ca tattve
.sa.ttri.m"sattattvamayatva.m

"saastre.su niruupitam / eva.m ca "sriispanda"saastropade"so

Q: did.rk.sayeva sarvaarthaan yadaa vyaapyaavati.s.thate /

Q: tadaa ki.m bahunoktena svayam evaavabhotsyate //

ity aya.m h.rdaya.mgamiikartavya.h / carame.na paadena tad evaatra suucitam iti kim
anyat / yac ca yena vinaa na bhavati tat taavatsvaruupa.m yathaa "si.m"sapaatva.m
v.rk.satvasvaruupa.m paarame"sasvaatantryaatirohitaniyativij.rmbhaayaam / yat tu
yaavatsvaruupa.m na bhavati tat tena vinaa bhavaty eva yathaa v.rk.satvam .rte
"si.m"sapaatvaapavaada.h /

%

%p233

%

na bhavanti ca dharaadiiny uttarottaratattvaani jalaadi puurvapuurva.m vineti
taavatsvaruupaa.ny eva / dharaa hi na jala.m vinaa bhavet sruter eva kaa.thinye
dar"sanaad ity eva.mkrame.na bhuutaani tanmaatrain vinaa katham, taany api
indriyaj.rmbhayaa vinaa, indriyaa.ny api tattathaavidhaadhyavasaayena vinaa / sarvaa.ni
caitadaadyaavibhaktaanvitasuuk.smaruupamuulakaara.navinaak.rtaani na bhavanti /
muulaprak.rtir api bhogyaa bhoktaara.m tadbhogyavibhaagabhaagitvaad eva
sa.mkucita.m sa.mkocava"saad eva ca svaatmaarohitakaalakalaadipaa"sajaala.m
sa.mvidaatmaka.m caantare.na katha.m / sa.mvida"s caakha.n.daruupaayaa.h katha.m
sa.mkocakaara.nasvaatantrya.m maayaaparaparyaaya.m vinaa sa.mkucitatvam /
svaatantrya.m ca sa.mkoce .asa.mkucitataasaaratatsa.mkocataaratamyaak.sepi bhavad
ii.sadasa.mkucitaasa.mkucite.sa.dvikaasivikasvararuupa.m virahayya naiva bhavet /
sarvam eva ceda.m prathamaana.m svatantraparipuura.naprathaasaarabhairava.m vinaa
ki.m cid eva neti svasa.mvitsiddho .aya.m tattvakrama.h / srutir api jalaatmikaa
kaa.thinya.m vinaa kveti dharaapi puurvika salile .astv iti kathyamaanam api ki.m na"s
chedayet / pratyuta

paripuura.nasarvaatmakabhairavabha.t.taarakaatmakaparaasa.mvitparipo.sa.naayaiva syaat
/ sarva"s caaya.m

paraaparaabha.t.taarikaadiruupapa"syantyaadisattaasamayodbhavi.syadii.satsphu.tasphu.t
ataraaditattvabhedaanusaare.na paraabha.t.taarikaamahasi taducitenaiiva vapu.saa
viraajate / tatra hi ni.h"svasyeva / haste dravi.nam asan na kva cid api syaat / bhavi.syad
api vastu caramam api prathamaprakaa"se bhaasetaiiva / kevalam
ekarasatadbhedasaarasphu.taruupaapek.sayaa bhavi.syattaa / tathaa hi bhavi.syati kalkii
hani.syaty adharmaparaan ityaadi yadi na prakaa"sita.m tat katha.m puraa.ne.su
nibaddham / kvacana sarge babhuuva kalkii tathaiva vyadhita iti cet ki.m sa evaasaav
anya eva vaa, anya"s ced aprakaa"so .asau, sa eva cet katha.m kaalabheda.h /
akaalalalita"s cet katham iva /

%

%p 234

%

cittvaad vi"svaruupatvaad iti cet tarhy akaalalalite sa.mvidaatmani

sataatavi"sva"saktyaviyukte

svaatantryava"sasa.mkocavikaasaavabhaasitasa.mh.rtis.r.s.tisataaviruuddhaikaruupataadaa
tmakavapu.si parame"svare .asmajjihvaagrah.rdayaanapaayini bhairavabha.t.taarake

sarvam astiity asmaabhir upanyasyamaanam eva muktamandaak.sa.m katha.m naadriyate
viv.rtataraka.n.tham eva vaa svayam eva na nir.niyya niruupyate / tasmaat "sivatattvam
idam anaadyanta.m svaya.m prathamaana.m
puur.nataatmakaniirapek.sataamaatrasatattvasvaatantryasaaram
anta.hkro.diik.rtyaatmataikaparamaatha.m tattvajaata.m parasa.mvidi satatoditvat
sarvaavirodhitvaan nikhilaanugraahakatvaac ca avasthaa"sabdavyapade"saasahi.s.nau
yaavad akaalakalitam aasiina.m bhairavaruuupam avati.s.thate taavad
etacchaastrasamucitenaiiva mahaas.r.s.tyaadiruupe.na na tu mitas.r.s.tyaadikrame.na---iti
siddham / sa e.sa eva sa.mpu.tayoge asmadguruu.naa.m sa.mpradaaya.h
"suddhparasattayaa sarvasyaiva ekaikatattvasya nikhilasya ca tattvaughasya
sa.mpu.tiikara.naat / vak.syate caapy etat /

pa"syantiidasaayaa"s caarabhya bhedaasuutra.naatmaa.m"saa.m"sollaasa iti tata.h
prabh.rty eva "sodhya"sodhakabhaava iti taavad vyavasthaanaapahnvaniyaa /
yathoktam

Q: yat sadaa"sivaparyanta.m paarthivaadya.m ca suvrate /

Q: tat sarva.m praak.rta.m j~neya.m vinaa"sotpattisa.myutam //

ityaadi / pa"syantii ca paraaparaabha.t.taarikaasatattvaa para"sakter eva svaatma"saktir
darpa.nakalpaa yatra tat paraabha.t.taarikaasvaruuupam eva cakaasti pratibimbavat / yac ca
ruupa.m sadaa bimbe pratibimbe caikataaparamaatha.m mukhaparaamar"samaatram iva
na tat pratibimbitam ucyate tanmaatrasattvaad eva / yat tu tatraanyathaa tathaa ca bhaati
mukhaakaara iva puurvaaparavaamadak.si.nataadiviparyayaad etad evaapi tad evaapi tad
eva pratibimbitam ucyate tac ca tatsamaanadharmaiiva bhavati na tu vijaatiiyam / eva.m
ca pa"syantiisatattvaparaaparaavimalamukurikaayaa.m
tattattathaavidhoktakramapuur.nap.rthivyaaditattvasaamagriinirbharamantas
tathaavidhasahajaak.rtrimapaaramaarthikaanapaayikaadiparaamar"sakro.diikaare.naiiva
vartamaanam api
"sriiparaabha.t.taarikaavapu.h pratibimbam arpayat
svaruupaanyathaatvaasahi.s.nukaadiparaamar"saananyathaabhaavenaiiva
tatparaikaruupa.m paraam.r"sya.m dhara.nyambha.hprabh.rti
tathollasadbhedasuutra.natayaa sajaatiiyaayaa.m vimalaayaa.m ca yaavat pratibimbayati
taavad dharaaditattvaanaa.m viparyaasa evopajaayate /

%

%p. 235

%

yat parasa.mvidi "saktitattva.m tad eva paraaparaatmani p.rthiviitattva.m, yat tu
dharaatattva.m tac chaktitattvam iti k.sakaaraat prabh.rti dharaadiinaa.m sthiti.h /
bhagavadbhairavabha.t.taarakas tu sadaa puur.no .anantasvatantra eva na viparyasyate
jaatucid api cidruupaatirekaadyabhaavaad ityukta.m bahu"sa.h / paraatmani paraamar"se
paraamar"saikatattvaany eva tattvaani paraamar"sa"s ca
kaadik.saanta"saaktaruupaparamaatha iti tatra abheda eva / paraaparaayaa.m tu
bhedaabhedaatmakataa pratibimbanyaayena / saa ca paraaparaa paraamar"samayii
kaadik.saantavar.namaalaa"sariiraa yaavat
svordhvavyavasthitaparaabha.t.taarikaanivi.s.tatattvapratibimbaani dhaarayati taavat te.sv

evaamaayiyaa"srautakaadik.saantaparamaarthaparaamar"se.suurdhvaadharaviparyasena
tattvaani sa.mpadyante uurdhvaabimbaadharapratibimbadhaamasvabhaavamahimnaa---iti
taatparyam / tata.h p.rthivii k.sakaara ityaadi "sodhyaruupaapek.sayaa na ki.mcid
viruddham / tatraapi parada"saanapaayaat e.sa eva kaadivar.nasa.mtaana.h / tatraiva ca
svaa.m"sodrekaat svaa.msaantarvartimadhyamaapadollaasaat
svaruupavartamaanavaikhariiruupapraava.nyaac ca var.namantrapadaruupataa
"sodhyaa.m"sav.rttir ity aastaam / aprak.rtam etan nir.niita.m ca mayaiva
"sriipuurvaprabh.rtipa~ncikaasu / yad apy ukta.m "sriimaaliniibha.t.taarikaanusaare.na

Q: anyathaa caanyathaa sthiti.h

iti tad api nir.niia niruupyamaa.na.m vim.r"santu
trikopade"savisiir.naaj~naanagranthaya.h paarame"svaraa.h /
anaa"srita"saktyaatmakapa"syantiiparamako.tim atikramya paarame"svaryaa.m
parasa.mvidi devataas tisra iti yad ukta.m tat taavan na prasmartum arhanti
tatrabhavanta.h /

eva.m ca parasa.mvidantarvartini madhyamaapade
paraaparaabha.t.taarikaavij.rmbhaaspade sthiti vim.r"syate / madhyamaa taavat
svaadhikaarapade kriyaa"saktyaatmany ai"svare pade
sphu.tavedyapracchaadakavedanaruupaa vaacye vaacaka.m tatraapi ca vaacyam
adhyasyate /

%

%p236

%

vi"svatra vaacye vi"svaatmani vaacakam api yadi vi"svaatmaiva tad eva.m
parasparaacchaadanaloliibhaavaatmaa nirvahed adhyaaso na tv anyathaa / na hi
tricitura"ngulanyuunataamaatre .api pa.ta.h pa.taantaraacchaadaka.h syaat /
vi"svaatmakatva.m ca parasparasvaruupavyaami"sratayaa syaat / biijaatmanaa.m
svaraa.naa.m vaacakatva.m yoniruupaanaa.m ca vya~njanaanaa.m vaacyatva.m krame.na
"siva"saktyaatmakatvaat

Q: biijam atra "siva.h "saktir yonir ity abhidhiyate /

iti / tathaa

Q: biijayonyaatmakaad bhedaad dvidhaa biija.m svaraa mataa.h / kaadibhi"s ca sm.rtaa
yoni.h \dots//

iti "sriipuurva"saastraniruupa.naat / "siva eva hi pramaat.rbhaavam atyajan vaacaka.h
syaat prameyaa.m"saavagaahinii ca "saktir eva vaacyaa / bhede .api hi vaacaka.h
pratipaadyapratipaadakobhayaruupapraamat.rsvaruupaavicchinna eva prathate /
"sivaatmakasvarabiijaruupaa "syaanataiva "saaktavya~njanayonibhaavo biijaad eva
yone.h prasara.naad iti samanantaram eva nir.ne.syaama.h / ata eva ca
svaraatmakabiijavyaami"sriibhaava"s ced yone.h tat samastaphalapasavo hanta niryatna
ity apavargabhogaav ak.r.s.tapacyaav eva bhavato biijavar.no .api svaatmani yonivar.no

yonivar.no .api tathaiveti ki.m kasya bhedakam iti kathyamaana.m naasmaan aakulayet
ye vayam ekaa.m taavad anantacitrataagarbhi.nii.m taa.m sa.mvidaatmikaa.m gira.m
sa.mgiraamahe / maayiiye .api vyavahaarapade
laukikakramikavar.napadasphu.tataamayii ekaparaamar"sasvabhaavaiva
pratyavamar"saakaari.nii prakaa"saruupaa vaak / anyai"s caitat prayatnasaadhitaro iha ca
etaavadupade"sadhaaraadhi"sayanasaalinaam aprayatnata eva siddhyatiiti naasmaabhir
atra v.rthaa vaiyaakara.nagurug.rhagamane puuta"sariirataavi.skriyaamaatrapphale
nirbandho vihita.h / evam eva navaatmapi.n.daprabh.rti.sv api maalaamantre.sv api ca
kramaakramapuurvaaparaadibhedacodyapratividhaana.m siddham eva /

eva.m bhagavatii maaliny eva mukhyapaaramaarthikamadyamaadhaama "saktisatattvam
/ ata evokta.m "sriipuurva"saastre

%

%[p.237]

%

Q: yathe.s.taphalasa.msiddhyai mantratantraanuvartinaam /

Q: nyasec chaakta"sariiraartha.m bhinnayoni.m tu maaliniim //

iti / bhinnayonitva.m ca nir.niitam / anyatraapi

Q: na pu.msi na pare tattve "saktau mantra.m nive"sayet /

Q: ja.datvaan ni.skriyatvaac ca na te bhogaapavargadaa.h //

iti / eva.m ca sthite sarvasarvaatmakatvaad yad eva ``na .r .r .l Æ tha ca dha ii .na u uu ba
ka kha ga.a.a ity abhihitehatyaparasa.mvidam apek.sya krame.na "srotra.m
naadaatmakabhaavaruupa.m yonyaatma am.rtaapyaayakaari.ni
biijacatu.skaapyaayabhuumau patita.m b.r.mhivatvam avaapya jha.titi
graha.naatmakarasatattvarasanaamayatva.m pratipadya
dhara.nyaakaaragandhavi"se.siibhuuya tatraiva spar"sakara.nataa.m "sritvaa etaavac ca
"saakta.m yauna.m dhaama ii"saanabiijenaadhistaaya vaagaatmani kara.na"saktau
pratiphalita.m tato .api kara.na"sakter unme.sordhvaa"sraya.nabiijaruupatayaa
buddhiruupaa.m "saaktayonim adhi"sayya p.rthivyaptejyonisamaavi.s.tam /
pa"syantiiruupaanus.rtyaa tu graha.naatmakavaa.niruupaayaa.m tatraiva biije.su pras.rtya
caak.su.syaa.m bhuvi tatsaamaanyaa"suddhavidyaakara.ne tatsarvaantyakara.ne ca
ghraa.ne sthitvaa ii"saanabiijenaakramya "srotra"saktim
aalambyonme.sordhvabiijayogena aanandendriyayoniga.m
sadaa"sive"svara"suddhavidyaamaya.m bhavati -- iti
sarvaagramadhyaantagaamitvenaaparicchinnam ananta"sakti "sivatattvam atrokta.m
bhavati / maalinyaam ihatyaparasa.mvidanus.rtyaa pa"syantyaatmakasattaanus.rtyaa ca
krame.na vaayur maayaa gha saadaakhyam / nabha.h kalaa ca "na iisvara.h / icchaiva
"saktimayii i "suddhavidyaa / anuttara eva svatantra .aha.mbhaava.h a "sivaakhyo
maayaa / a"suddhavidyaa gandha"s ca va kalaa / prak.rti.h paadendriya.m ca bha
a"suddhavidyaa / kaala.h spar"sa"s ca ya raaga.h / paayur aha.mk.rc ca .da niyati.h /
hastau mana"s ca .dha kaala.h / aanandendriya.m buddhi"s ca .tha puru.sa.h / spar"sa.h
kaala"s ca jha prak.rti.h / "sabda.h pumaan ca ~na dhii.h / ruupa.m niyati"s ca ja
aha.mk.rtam / niyatii ruupa.m ca ra mana.h / paadendriya.m prak.rti"s ca .ta "srotram /

%

%[p.238]UPTO HERE

%

mano hasta"s ca pa tvak / raso raaga"s ca cha netre / raago rasa"s ca la rasanaa /
aananda"sakti.h "saivii aa ghraa.nam / vidyaa teja"s ca sa vaak / visarga"sakti"s ca a.h
karau / ii"so jala.m ca ha paayu.h / maayaa vaayu"s ca .sa aanandendriyam /
saadaakhya.m p.rthivii ca k.sa paadau / pumaan "sabda"s ca ma "sabda.h / kalaa nabha"s
ca "sa spar"sa.h / bairavii "siva"sakti.h a.m ruupam / naasikaa tvak ca ta rasa.h /
"siva"sakti.h saattvii e gandha.h / saiva diirghaa ai nabha.h / tathaiva vaayutejasii o au /
netre rasa"s ca da aapa.h / aha.mk.rt paayu"s ca pha p.rthivii / atraiva ca yathokta.m
"sariiranive"sa ity eva.m sarvasarvaatmakatva.m nirvyuu.dha.m bhavet /
paraabha.t.taarikaiva hi proktanayena pa"syantyaam pratibimba.m svakam
arpayamaa.naa tatsamakaalam eva svaatmataadaatmyavyavasthitamadhyamaadhaamni
bhinnayonitaam a"snuvaanaa tattadyonibiijaparasarasa.mbhedavaicitryasyaanantyaad
asa.mkhyenaiva prakaare.na tattatkulapuru.saadibhedenaapariga.nanabhedabhaaginii
maaliny eva / yathoktam

Q: anantai.h kuladevais tu kula"saktibhir eva ca /

Q: maalini.m tu yajed devii.m parivaaritavigrahaam //

iti / anenaiva ca krame.na bahir bhuvane.su tattve.su "saariire.su ca cakre.su
abhyaasaparo yogii tattatsiddhibhaag yatraiva dehe praa.ne vaa bhavati /
yathaa kaa"s cid evau.sadhya.h samudbhuyaa ki.mcid eva kaarya.m vidadhate
tathaa kaacid eva samudbhuyaa bhaavanaa mantranyaasahomaadigatir vaa
kaa.mcid eva siddhi.m vitaret, atraapi yaavan niyatavyaapaaraanatikramaat /
tathaa hi prati"saastram anyathaa caanyathaa ca var.nanivesapura.hsara.m
nijanijavij~naanasamucitatatattadvar.nabha.t.taarakapraadhaanyena
tattadvar.napraathamyaanusaaraayaataniyataparipaa.tiipi.n.ditavar.nasamuuharuupa.h
prastaaro ni ruupita.h -- tata eva ca mantroddhaaro niruupita.h -- taam eva
maat.rkaaruupataa.m
tathaavidhaviiryadaanopab.r.mhitamantrasphurattaadaayinii.m dar"sayitu.m, yathaa
"sriinityaatantre.su aikaaraatmakamohanabiijapraadhaanyahetu.h /
paranaadaatmanive"sapraadhaanyaat tadanusaaraapatita"sriimannaadiphaantakrame.naiva
nivesa.h / atra kulapuru.saa.naa.m kula"saktiinaa.m ca e.sa eva nive"sa abhipraayo na ca
var.namantraadiguptimaatram eva phalam / tathaa "sriivaajasaneyatantre var.naan
yathocita.m nive"syoktam

%

%[p.239]

%

Q: ity etan maat.rkaacakra.m divya.m vi.s.nupadaaspadam /

Q: j~naata.m gurunukhaat samyak pa"so.h paa"saan nik.rntati //

iti / tathaa "sriitrikah.rdaye .api

Q: cakra"suulaambujaadiinaa.m praa.ninaa.m sarita.m n.r.naam //

Q: aayudhaanaa.m ca "saktiinaam anyasyaapi ca kasya cit //

Q: yo nive"sas tu var.naanaa.m tadviirya.m tatra mantragam /

Q: tena guptena te guptaa.h "se.saa var.naas tu kevalaa.h //

iti / tathaahi mantraa.naam ak.saramaatraananyathaabhaave .api te.saam eva "saastre.sv
aa.nava"saakta"saambhavaadivibhaagenaanyathaatva.m yathaa maayaabiijasya
pra.navasya sarvasyaam.rtabiijasya vai.s.nava"saivavaamaadi"saastre.su yathaa vaa
catu.skalabha.t.taarakasya kaalottaraadau "sriimaducchu.sma"saastre ca / atra ca
kulapuru.sabahubhedapraka.tanaayaam abhiyuktaanaam upaayo likhyate

Q: puurve pare.saam apare pare p.r.s.thavad eva ca /

Q: puurve .api ca yathaapuurva.m maat.rkaayaa vidhir mata.h //

Q: etenaivaanusaare.na bhinnayonisvaruupata.h //

Q: "saakta hy asa.mkhyaa deviiya.m parairottaramaalini /

Q: uurdhvaadho vini.vi.s.te.su bhedasa.mkhye.su dhaamasu /

Q: eka.m bindur athaapi praag anye.su praaktanaantyagaam //

Q: svap.r.s.thagaa.m ca taa.m sa.mkhyaa.m vinivesyaikata.h k.sipet /

Q: asmaadanyair bhavet sa.mkhyaa sp.r.s.tair i.s.tai.h puna.h krama.h //

yathokta.m kula"saktiinaa.m vidhir aanantyavedana iti / tad etena vidhinaa ye
kulapuru.sa"saktiyogino niradhikaariibhuutaa.h, yathoktam

Q: brahmaadistambaparyante jaatamaatre jagaty alam //

Q: mantraa.naa.m ko.tayas tisra.h saardhaa.h "sivaniyojita.h /

Q: anug.rhyaa.nusa.mghaata.m yaataa.h padam anaamayam //

iti mantramahesvaraa.h, na tu mantraa.h, te.saa.m svalayaavasare
anaamayapadaparyantataabhaava.h /